

Błażej SZYSZKOWSKI

*Mgr, konserwator zabytków
Kierownik Działu Konserwacji
Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemyśle
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1389-1565>
e-mail: bszyszkowski@onet.pl*

WKŁAD ARCHITEKTA KAZIMIERZA OSIŃSKIEGO W OCHRONĘ ZABYTKÓW SAKRALNYCH W DOBIE AUTONOMII GALICJI I POLSKI MIĘDZYWOJENNEJ

Artykuł traktuje o dokonaniach Kazimierza Osińskiego (1883–1956) architekta, muzealnika, społecznika, publicysty i literata., wybitnegoPrzemyslanina, absolwenta Politechniki Lwowskiej – cenionego specjalisty w środowisku konserwatorskim i muzealnictwym.

Opracowanie odnosi się do jego dokonań w zakresie działalności konserwatorsko-projektowej budowli sakralnych oraz na polu ochrony, ratowania architektury i wyposażenia zabytkowych świątyń.

Ramy czasowe opracowania stanowią lata 1909–1939 – wycinek okresu autonomii Galicji i Polska międzywojenna, dla Osińskiego lata dynamicznego zaangażowania w ochronę zabytków w organizacjach muzealnych, konserwatorskich i naukowych. Czas jego ożywionej działalności publicystycznej – upowszechnianie wiedzy o lokalnych zabytkach i ich problemach konserwatorskich, W latach Wielkiej Wojny – poświęcenie dla ratownictwa i inwentaryzacji-zabytków.

Ochrona i ratownictwo architektury sakralnej obrządków – łacińskiego i wschodniego oraz religii żydowskiej znajdowały wyraz w szerokiej aktywności społecznej i konserwatorskiej Osińskiego – początkowo przedstawiciela Towarzystwa Opieki nad Zabytkami z ramienia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyśle, w czasie Wielkiej Wojny również działacza Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury we Lwowie, a po wojnie projektanta odbudowy zabytków sakralnych, członka komisji konserwatorskiej na okręg lwowski i zastępcy konserwatora lwowskiego na okręg przemyski.

Słowa kluczowe: architektura sakralna, Kazimierz Osiński, konserwacja zabytków, ochrona dziedzictwa, zabytki sakralne

Kazimierz Osiński – przemyslanin, absolwent Politechniki Lwowskiej, wyśmienicie łączył wykształcenie inżyniera architekta z życiową pasją – miłością do sztuki i zabytków. Oddany badacz historii i archeologii niejednokrotnie podejmował różnorodną działalność w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym¹.

¹ Kazimierz Marian Osiński (Przemyśl 1883 – Przemyśl 1956) – architekt, muzealnik, społecznik, publicysta, literat. Biogram Osińskiego zob.: Białic D. I. Kazimierz Marian Osiński. *Polski*

Drastycznie postępująca degradacja zabytków sakralnych, brak dostatecznej opieki, niepokojące przeobrażenia architektoniczne², a w końcu uszkodzenia i zniszczenia zabytków w czasie Wielkiej Wojny³ sprawiły, że ochrona dziedzictwa kulturowego weszła w szeroką orbitę zainteresowań i troski Osińskiego. Za ramy czasowe niniejszego opracowania zostały przyjęte lata 1909–1939 – wycinek okresu autonomii galicyjskiej i Polska międzywojenna. Dla Osińskiego był to czas dynamicznej, zintensyfikowanej aktywności – zaangażowania na rzecz ochrony zabytków w strukturach przemyskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, ratownictwa i inwentaryzacji zabytków w latach Wielkiej Wojny a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości – czas ożywionej działalności w związkowych strukturach muzealnych i aktywności w Komisji Artystycznej Kurii Biskupiej Obrządku Łacińskiego.

Osiński jeszcze jako młody architekt, ale już pełen zamiłowania i pasji dla historycznych «pamiętek przeszłości», stał się cenioną postacią w środowisku konserwatorskim i muzealnym. Był konsultantem Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości z ramienia przemyskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk przy pracach konserwatorskich w województwie lwowskim, mianowany został również zastępcą konserwatora lwowskiego na okręg przemyski⁴. Od 1924 roku był członkiem-korespondentem Okręgowej Komisji

---

Słownik Biograficzny. 1979. T. 24. S. 338–339, informacje uzupełnił: Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński (14.XII.1883–4.II.1956). *Rocznik Przemyski*. Przemysł, 1957. T. 9. S. 240–243. Por.: Schubert J. Józef Wilk i inni polscy artyści działający w armii austriackiej przy tworzeniu cmentarzy wojskowych w Przemysłu i Galicji środkowej. *Czasopismo Techniczne*. 2008. Z. 7. S. 141–142; Kostek J. Osiński Kazimierz Marian (1886–1956). *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo wschodniej* / red.: A. Meissner, K. Szmyd. Rzeszów, 2011. S. 301; A. Kunysz pokrótce omówił działalność muzealno-konserwatorską Osińskiego w referacie wygłoszonym 14.XII.1983 r. na sesji popularno-naukowej zorganizowanej z okazji 100-lecia urodzin Osińskiego w Wojewódzkim Oddziale Stowarzyszenia «PAX», rozwinięta wersja referatu została opublikowana w: Kunysz A. Inż. Kazimierz Maria Osiński współtwórca Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemysłu. Przemysł, 1984. Materiał źródłowy związany z zaangażowaniem Osińskiego w ochronę zabytków Przemysła cytuje M. Arsenicz (Arsenicz M. Kreacja Przemysła jako miejsca o znaczeniu historycznym w działalności inteligencji galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku. *Rocznik Przemyski*. 2015. T. 51, Issue 3 (18): Historia. S. 49–60); działalność muzealno-kolekcjonerską omówiono w publikacji zbiorowej połączonej z katalogiem muzealiów przekazanych m.in. przez K. Osińskiego do muzeum TPN, *Dziedzictwo Kunstkamery. Jak Kazimierz Osiński tworzył muzeum* / red.: T. Pomykacz, A. Sarkady, M. Trojanowska. Przemysł 2020.

² Spiess T. Wykaz drewnianych kościołków i cerkwi w Galicji. Lwów, 1912. S. I–III; Wojciechowski J. Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce. *Ochrona Zabytków Sztuki*. Warszawa, 1930/31. Z. 1–4. S. 3–33; Frycz J. Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795–1918. Warszawa, 1975; Mідura F. O społeczną opiekę nad zabytkami na ziemiach polskich do 1918. Warszawa, 2004.

³ O zniszczeniach w czasie I wojny światowej pisali: Kunkel P. Straty polskich dóbr kultury podczas I wojny światowej. *Rocznik Historii Sztuki*. 2015. T. XL. S. 163–168; Szydłowski T. Ruiny Polski. Opis szkód wyrządzonych przez wojnę w dziedzinie zabytków sztuki na ziemiach Małopolski i Rusi Czerwonej. Z 227 rycinami i mapką orjentacyjną. Warszawa, 1919.

⁴ Filarecka B. Życie kulturalne Przemysła w okresie II Rzeczypospolitej. Przemysł, 1997. S. 132, por. *Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk* (dalej – *Rocznik TPN*) za rok 1913–1922. Przemysł, 1923. S. 15: «Na wniosek dr Szydłowskiego, Min. Sztuki i Kultury zaproponowało na konserwatora okręgu przemyskiego w razie utworzenia województwa przemyskiego p. Kazimierza

Konserwatorskiej przy urzędzie województwa lwowskiego⁵. W latach 1928–1933 był kierownikiem miejskiego biura budowlanego w Przemyślu⁶.

Jako inżynier o zainteresowaniach zabytkoznawczych opracowywał projekty konserwacji architektury⁷. Przykładem są – projekt sygnaturki dla kościoła Świętej Trójcy w Krośnie z 1920 roku⁸, czy zaangażowanie Osińskiego do wykonania projektu konserwacji barokowego kościoła w Czartorysku na Polesiu⁹. Wykonał szereg projektów budowli sakralnych, należą do nich kościoły: pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Maćkowicach¹⁰,

---

Osińskiego, który jako zastępca konserwatora na środkową Małopolskę, już na wiosnę 1920 wziął udział w Zjeździe konserwatorów w Krakowie».

- ⁵ W zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu: pismo wojewody lwowskiego do K. Osińskiego o mianowaniu go członkiem korespondentem Okręgowej Komisji Konserwatorskiej 4.XII.1924, zob.: Kunysz A. W służbie kultury i regionu: rzecz o muzeum w Przemyślu. Przemyśl, 1989. S. 45.
- ⁶ Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241; Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 338 (podaje, że K. Osiński pracował jako «asesor i referent do spraw budownictwa w samorządzie miejskim w Przemyślu»).
- ⁷ O działalności architektonicznej Osińskiego pisała: Stojak G. Kazimierz Maria Osiński – architekt z Przemyśla. *Galicyjskie Spotkania* / red. U. Jakubowska. Warszawa, 2007. S. 171–185. G. Ruszczyk w kontekście projektów drewnianych świątyń wykonanych przez Osińskiego wpisuje jego działalność architektoniczną w nurt form wywodzących się z rodzimego dziedzictwa architektonicznego, które uznawano za najbardziej odpowiednie dla ówczesnie projektowanych drewnianych kościołów polskich (zob.: Ruszczyk G. Drewniane kościoły w Polsce 1918–1939. Tradycja i nowoczesność. Warszawa, 2001. S. 176).
- ⁸ Wzniesiona w 1924 roku na miejscu sygnatury kamiennej z ok. 1908 roku, oryginalnie z XVII w., wykonana z drewna, krytykowana za nadmierną, dominującą wielkość bryły. Funkcjonowała do 1946 roku (zob.: Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39; Łopatkiewicz T. Dziewiętnastowieczna ikonografia kościoła w Świętej Trójcy w Tarnowie. *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu* / red. F. Leśniak. Krosno, 2004. T. 7. S. 162–163.
- ⁹ Stary Czartorysk (obecnie w Ukrainie, ukr. Старий Чорторійськ). Dawny rzymskokatolicki kompleks klasztorny należący do zakonu dominikanów, czynny w latach 1639–1832. W czasie wojny polsko-bolszewickiej kościół zdewastowano. Zrujnowany obiekt odnowiła katolicka parafia, po czym w dwudziestoleciu międzywojennym kościół był użytkowany jako świątynia parafialna (zob.: Tokarski J. Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Ukrainie. Warszawa, 2001. T. 2. S. 44–45; Rocznik TPN za rok 1924. Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139). Projekt konserwacji świątyni przez Osińskiego upadł w związku z nadmiarem obowiązków architekta w Przemyślu (zob.: Rocznik TPN za rok 1924. Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139).
- ¹⁰ Maćkowice, gm. Żurawica. Drewniany kościół rzymskokatolicki, wybudowany w latach 1920–1922, obecnie nie istnieje (patrz: Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39; Leksykon drewnianej architektury sakralnej województwa podkarpackiego / red. K. Zieliński. Rzeszów, 2015. S. 369 (tam archiwalna fotografia).

w 1918 roku – pw. Matki Boskiej Śnieżnej w Nowym Miększysku¹¹, około 1930 roku – pw. św. Antoniego Padewskiego w Lisznej¹².

Działalność konserwatorska

Wokół Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu

W 1909 roku Kazimierz Osiński wraz z przedstawicielami przemyskiej i lwowskiej inteligencji był inicjatorem powołania pierwszego ośrodka naukowego w Przemysłu – Towarzystwa Przyjaciół Nauk¹³. W zakresie ochrony i opieki nad zabytkami Towarzystwo stało się dla Osińskiego polem wielu inicjatyw i dynamicznej aktywności.

W statucie organizacji określono działania w zakresie troski o zabytki kultury narodowej jako «konserwowanie dzieł sztuki i kultury na ziemiach polskich, jako też ratowanie ich od zatury przez gromadzenie w zbiorach towarzystwa»¹⁴. Narzędziami ku temu było powołanie Stacji Archeologicznej oraz stworzenie zbiorów muzealnych¹⁵. Za cele Stacji,

¹¹ Nowy Miększ. Drewniany kościół rzymskokatolicki, wybudowany w latach 1918–1919 na miejscu kaplicy-baraku z 1916 r., architektonicznie inspirowany stylem zakopiańskim («Rocznik TPN» określa go jako styl «śląsko-zakopiański»). Budowa była dofinansowana ze środków Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego (patrz: Rocznik TPN 1913–1922. Przemysł 1923. T. 3. S. 39 (repr. cz.-b.)); Ruszczyk G. Drewniane kościoły w Polsce... S. 247; Leksykon drewnianej architektury sakralnej... S. 185.

¹² Liszna (dawniej: Lisznia), kościół drewniany o konstrukcji zrębowej. Inne źródło podaje datowanie budowy na lata 1936–1939. Wzniesiony z inicjatywy lekarza Antoniego Dorosza, głównie z przeznaczeniem dla kuracjuszy i letników pobliskiego sanatorium fundacji Michaliny Mościckiej (zob.: Ruszczyk G. Drewniane kościoły w Polsce... S. 243; Leksykon drewnianej architektury sakralnej... S. 159). Ponadto z innych realizacji Osińskiego kościoły: w 1916 – pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Witoszyńcach (Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241, Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 339), pw. św. Anny w Radawie (świątynia wybudowana w latach 1920–1926, konsekrowana w 1927 roku, wzniesiona na miejscu świątyni z 1583 roku, zniszczonej podczas działań wojennych w 1915 roku, ponadto kościoły w m.in. w Dobranowicach z 1921 roku i Waclawicach z 1923 roku (zob.: Rocznik TPN 1913–1922. Przemysł, 1923. T. 3. S. 39; Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 339).

¹³ Do największych zasług Osińskiego w rodzinnym mieście bez wątpienia zaliczyć należy prace kulturalno-oświatową, inspirowanie poczynań naukowych oraz założenie przemyskiego muzeum. W 1898 roku, jeszcze jako student rozpoczął gromadzenie «historycznych pamiątek». Zbiory zapoczątkował znaleziony w tym roku w szutrze z Sanu bizantyjski amulet z heliotropu. Wraz z bratem Tadeuszem uzupełniał zbiory powiększając kolekcję darami od znajomych i rodziny. Osińscy zaczęli równocześnie tworzyć księgozbiór, w 1909 roku ofiarowali go Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Przemysłu. Księgozbiór stał się podwaliną biblioteki naukowej Towarzystwa (Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241–242; zob. też: Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 338; Ponad podziałami: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu w latach 1909–2009 / red.: Z. Budzyński, J. Kamińska-Kwak. Przemysł, 2009; Kostek J. Przeszłość-Przyszłość. Dzieje Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej. Przemysł, 2000.

¹⁴ Rocznik TPN za rok 1909–1911. Przemysł, 1912. S. 12.

¹⁵ Ibid.

której kierownikiem został Osiński¹⁶, obrano umiejętnie dokonywanie wykopalisk, ich oczyszczanie i konserwację. Stacja została podzielona na sekcje: archeologiczną, archiwalną, przyrodniczą i architektoniczną. Osiński nawiązał zawodowe kontakty z konserwatorami: dr Nikodemem Pajzderskim¹⁷, prof. Tadeuszem Szydłowskim¹⁸ i dr Józefem Piotrowskim¹⁹. W zakresie prac archeologicznych współpracował z nauczycielem, przyrodnikiem i archeologiem amatorem Alfredem Dworskim. Jako jeden z pierwszych w Polsce – pomyślał o organizacyjnym rozwiązaniu ochrony-konserwacji zabytków archeologicznych.²⁰ Towa-

¹⁶ Rocznik TPN za rok 1909–1911... S. 88. Zob. też: Kunysz A. Inż. Kazimierz Maria Osiński... S. 35.

¹⁷ Nikodem Pajzderski (1882–1940), architekt, historyk sztuki, mediewista, konserwator i badacz zabytków, muzealnik. Odbił studia na Wydziale Architektury Politechniki w Charlottenburgu, wykształcenie dopełnił na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W 1909 roku uzyskał doktorat. Kustosze Muzeum Czartoryskich na Zamku w Gołuchowie. W 1914 roku działał w Centralnym Komitecie Opieki nad Zabytkami w Wiedniu. W 1919 roku został Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu. W 1922 roku mianowany konserwatorem odpowiedzialnym za zabytki na Pomorzu. Należał do Komitetu Konserwatorskiego Gmachów Państwowych. Od 1933 r. dyrektor Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu (zob.: Wielkopolski Słownik Biograficzny. Warszawa; Poznań, 1981. S. 548–549).

¹⁸ Tadeusz Szydłowski (1883–1942), historyk sztuki i konserwator zabytków, prof. Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stworzył podstawy inwentaryzacji zabytków. Pierwszy państwowy konserwator zabytków na ziemiach polskich, od 1914 roku kierownik Krajowego Urzędu Konserwatorskiego w Krakowie, utworzonego dla Galicji przez rząd austriacki. Zorganizował sieć służb konserwatorskich. Kierował pracami restauracyjnymi w Krakowie – na Wawelu, w Wieży Ratuszowej, w obiektach Uniwersytetu Jagiellońskiego, kościele Mariackim. Autor znaczących prac na temat architektury i sztuki średniowiecza, m.in.: Szydłowski T. Ruiny Polski...; Szydłowski T. Pomniki architektury epoki piastowskiej we województwach krakowskim i kieleckim. Kraków, 1928; Gaczol A. Szydłowski T. Polski Słownik Biograficzny. 2014. T. 69/4, zes. 203. S. 616–618.

¹⁹ Józef Piotrowski (1873–1939), historyk sztuki. Konserwator zabytków we Lwowie dla Galicji Wschodniej i Wołynia. Autor publikacji z dziedziny architektury i sztuki oraz problematyki związanej z ich ochroną i konserwacją, m.in.: Piotrowski J. Ochrona zabytków i odbudowa kraju. Lwów, 1916; Piotrowski J. Katedra Ormiańska we Lwowie w świetle restauracyj i ostatnich odkryć. Lwów, 1925; Piotrowski J. Zamek w Łańcucie. Zwięzły opis dziejów i zbiorów. Lwów, 1933. Zob.: Muzea-rezydencje w Polsce: materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamojskich w Kozłowie, 14–16 października 2004 / red. K. Kornacki. Kozłówka, 2004. S. 222; Rocznik TPN za rok 1923. Przemysł, 1924. T. 4.

²⁰ Kunysz A. Inż. Kazimierz Maria Osiński... S. 35–36. Pierwsze lata funkcjonowania muzeum budziły kontrowersje, krytycy Osińskiego i Dworskiego podnosili niefachowy sposób gromadzenia zbiorów i metody prac wykopaliskowych. Jako kierownik Osiński spotykał się z krytyką konserwatorów lwowskich i krakowskich (m.in. zob.: Janusz B. Badania archeologiczne dokonane w 1912. *Gazeta Lwowska*. 1912. 10 sierpnia). Osiński odpowiedział listem otwartym «W obronie TPN w Przemysłu» (*Gazeta Przemyska*. 1913. Nr 35. 17 sierpnia. Zob. też: List otwarty w obronie Tow. Przyjaciół Nauk w Przemysłu. Przemysł, 1913). K. Osiński powołuje się we wspomnianym liście na pozytywne opinie o działalności Muzeum, Dyrekcji TPN-u i o treści Rocznika TPN-u, (sformułowane m.in. Feliksa Koperę, prof. Mariana Gumowskiego i prof. Aleksandra Semkowicza) wyjaśnia, że krytyczne i konstruktywne uwagi zawsze będzie «z podziękowaniem przyjmował i zastosowywał». Odpiera zarzuty B. Janusza – wyjaśnia fachowy warsztat pracy A. Dworskiego i profesjonalizm funkcjonowania Muzeum i Stacji Archeologicznej TPN.

rystwo dobrze współpracowało m.in. ze Związkiem Polskich Towarzystw Naukowych we Lwowie²¹ i lwowską Okręgową Radą Muzealną²².

O pierwszych latach działalności i toczonych zmaganiach Stacji Osiński pisał: «Staliśmy się ile możliwości o konserwację zabytków architektonicznych, już to chroniąc je przed ostateczną ruiną lub przy naprawach broniąc dawnego ich wyglądu»²³. Jako kierownik Stacji był uznany za emisariusza Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Zakres działalności Towarzystwa w opiece nad zabytkami, m.in. działania realizowane pod kierunkiem Osińskiego relacjonowano w «Rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk» w rozdziałach: *Konserwacja Zabytków Architektonicznych* i *Stacja Archeologiczna*. W ramach Towarzystwa był zaangażowany m.in. w opiekę nad przemyskimi zabytkami – kościołami, kamienicami w Rynku i zamkiem (baszty). Dążył do przystosowania go na siedzibę muzeum. W tym celu przygotował dokumentację i plany architektoniczne²⁴. Przy poparciu Tadeusza Szydłowskiego w 1919 roku zainicjował pozyskanie dotacji na gruntowną konserwację murów zamkowych²⁵.

²¹ Związek Polskich Towarzystw Naukowych we Lwowie (1919–1939) grupował 33 instytucje i stowarzyszenia Małopolski Wschodniej (Słownik polskich towarzystw naukowych. Wrocław, 1978. Cz. 1. Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich).

²² Okręgowe Rady Muzealne powołane w 1922 roku z inicjatywy Wydziału Nauki Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego (Warszawa, Poznań, Kraków, Lwów) (zob.: Pruszyński J. Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna. Kraków, 2001. S. 383). Ich celem było kontrolowanie i wspieranie działań muzealnych, w programie znalazł się postulat kształcenia konserwatorów i kustoszy dla podniesienia kwalifikacji zawodowych pracowników muzeów (zob.: Wiadomości Archeologiczne. 1922. S. 193; Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 117).

²³ W «Liście otwartym» (patrz przypis 20) Osiński pisał: «(...) stworzyliśmy ją [Stację Archeologiczną] nie tylko dla prehistorji, a właściwie dla konserwacji zabytków architektonicznych. Grono konserwatorów Gal.[icji] Wsch.[odniej] uznało naszą pracę w tym kierunku. Przez uchwałę Grona z dnia 16 stycz.[nia] 1910 r. do l. 264 Tow.[arzystwo] Przyj.[aciół] Nauk stało się zastępczynią Grona na Ziemię przemyską w sprawach konserwatorskich» (zob.: Rocznik TPN za rok 1924. Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139).

²⁴ Niezrealizowany projekt adaptacji zamku przemyskiego na muzeum jest w zbiorach Działu Historii Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemyślu (rzut parteru, nr inw.: SN 6632/2018), zob.: Kunysz A. Inż. Kazimierz Maria Osiński... S. 48.

²⁵ Zob. też: Rocznik TPN za rok 1912. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 214; Rocznik TPN 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 38; Kunysz A. Inż. Kazimierz Maria Osiński... S. 36; Białic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 339. Ponadto z wybranych inicjatyw na polu ochrony zabytków warto wspomnieć akcję odczytową w seminarium duchownym w Przemyślu, której celem było agitowanie duchownych do ratowania znalezisk archeologicznych i przekazywania ich do muzeum. Sprawa dotyczyła uczulenia parafian przez księży, aby w przypadku znalezienia zabytku przekazywali go duchownym. Osiński współuczestniczył w uporządkowaniu, konserwacji i opracowaniu przez Jana Smółkę archiwum miejskiego w Przemyślu, które w 1917 roku zostało przekazane pod opiekę TPN-u (zob.: Smółka J., Katalog Starożytnego Archiwum Miejskiego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. Przemyśl, 1921 T. 1: Dyplomy pergaminowe). Prowadził działalność w zakresie wypracowania opieki konserwatorskiej nad zbiorami muzealnymi (m.in. współpraca przemyskiego muzeum z Instytutem Archeologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, postulował organizację kursów dla konserwatorów muzealnych

Ratowanie i zabezpieczanie zabytków

Kazimierz Osiński ma szczególne zasługi w ratowaniu i zabezpieczaniu zabytków zagrożonych zniszczeniem. W czasie Wielkiej Wojny pomagał w środkowej Małopolsce konserwatorom Tadeuszowi Szydłowskiemu i Karolowi Badeckiemu²⁶ w ratowaniu zabytkowych dzwonów i blach miedzianych (na kościołach, kaplicach i pałacach), rekwizowanych przez władze i wojsko austriackie²⁷. Pracując w komisjach rekwizycji dzwonów wraz z Mieczysławem Orłowiczem²⁸ doprowadził do ocalenia przez służbę ochrony zabytków zabytkowych dzwonów²⁹. Na przykład w powiecie żydaczowskim uratował od rekwizycji kilkadziesiąt dzwonów złożonych następnie jako depozyty w Muzeum Przemysłowym w Krakowie lub polecił ukryć dzwony m.in. w Krzywczu, Rakszawie, Kańczudze i Pruchniku³⁰.

---

na X Zjeździe Delegatów Związku Muzeów w Polsce w Wilnie i Grodnie 24–26.VI.1934 roku; tam również wnioskował wydanie podręcznika do konserwacji w całości, bądź w formie obszerniejszych artykułów w tygodniku «Ziemia» – ponadto zorganizowanie 10-dniowego kursu dla kustoszów muzealnych (dla zaznajomienia słuchaczy z najważniejszymi pracownikami konserwatorskimi i specjalistami, do których mogliby zwracać się w razie potrzeby – ostatecznie od 1935 roku organizowano 6-dniowy kurs dla pracowników muzeów).

²⁶ Karol Badecki (1886–1956) – historyk literatury, badacz dziejów Lwowa. Studiował historię i filologię polską na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W 1912 obronił doktorat na macierzystej uczelni. Profesor tytularny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie od 1948. W 1937 obronił habilitację i uzyskał tytuł docenta historii literatury. Pracownik naukowy, archiwariusz, zastępca dyrektora i dyrektor Archiwum Miasta Lwowa (1914–44). Dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Lwowa w latach 1937–1944. Po wojnie kierował Biblioteką Jagiellońską i Biblioteką Zakładu Narodowego Ossolińskich we Wrocławiu. Autor licznych publikacji, m.in.: Badecki K. Biblioteki miasta Lwowa z 3 rycinami w tekście. Lwów, 1926; Badecki K. Zabytki i instytucje kulturalne Lwowa. Lwów, 1927.

²⁷ Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241.

²⁸ Mieczysław Orłowicz (1881–1959), absolwent Uniwersytetu Lwowskiego, ukończył historię sztuki, doktor prawa, urzędnik ministerialny w II Rzeczypospolitej i Polsce Ludowej. Krajoznawca, popularyzator turystyki. Autor licznych przewodników turystycznych m.in.: Ilustrowany przewodnik po Przemysłu i okolicy. Przemyśl, 1917; Ilustrowany przewodnik po Galicji, Bukowinie, Spiszu, Orawie i Śląsku Cieszyńskim. Lwów, 1919; Jarosław. Jego przeszłość i zabytki (Lwów–Warszawa, 1921). W latach 1916–1918 odbył służbę wojskową jako rezerwista w służbie kancelaryjnej w Przemysłu, gdzie pełnił funkcję delegata AU w Krakowie oraz konserwatora zabytków sztuki dla Galicji w komisji rekwizycyjnej dzwonów i innych przedmiotów metalowych na potrzeby wojenne. Wraz z K. Osińskim ratował zabytkowe dzwony przeznaczone do przetopienia na cele wojskowe. We wspomnianym okresie opracował i wydał ważny dla udokumentowania historii miasta i regionu przewodnik pt. Ilustrowany przewodnik po Przemysłu i okolicy. Przemyśl, 1917 (zob.: Bieńkowski W. Polski Słownik Biograficzny. Warszawa, 1979. T. XXIV. S. 211–213).

²⁹ Ponadto poprzez inne własne działania w tym okresie uchronił szereg zabytków ruchomych z XV–XIX wieku.

³⁰ Rocznik TPN za rok 191–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 37.

Zasługi Osińskiego w ratowaniu dzwonów podkreślił Tadeusz Szydłowski³¹ w opracowaniach «Ruiny Polski»³² i «Dzwony Starodawne»³³. Należy podkreślić, że swą działalnością, pełną bohaterstwa i determinacji, Osiński narażał się wobec Austriaków na oskarżenia o zdradę stanu. Tym bardziej jego postawa w trudnych czasach Wielkiej Wojny budzi podziw i uznanie.

Kazimierz Osiński był zaangażowany w dokumentację zabytków zagrożonych zniszczeniem lub przeznaczonych do likwidacji. Należały do nich zabytki architektoniczne; w 1921 roku zwrócił się do lwowskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków, Józefa Piotrowskiego z informacją, że istnieje zamiar wyburzenia bramy dworku Orzechowskiego w Przemyślu. W odpowiedzi konserwator zlecił mu wykonanie dokumentacji fotograficznej bramy. W 1922 roku Osiński i przemyski fotograf Oskar Morawetz sfotografowali zabytek³⁴.

Inne podobne działanie to wykonana w 1907 roku dokumentacja malowideł stacji Męki Pańskiej na murze usytuowanym naprzeciw kaplicy Fredrów w katedrze przemyskiej. Malowidła datowane przez Osińskiego na pierwszą połowę XVIII wieku i przypisane Stanisławowi Stroińskiemu, natomiast przez Grono Konserwatorów – na pierwszą połowę XIX wieku i anonimowemu artyście – zdecydowano ze względu na ich wartość ikonograficzną po odczyszczeniu udokumentować fotograficznie, następnie wraz z murem zburzyć w celu regulacji ulicy Katedralnej³⁵.

Nie mniej ważną dla niego kwestią była dokumentacja zabytków ruchomych, czemu dał wyraz w utrwalaniu wizerunków zabytkowych dzwonów w czasie rekwizycji ze strony władz austriackich. Zgodnie z nakazem Austriaków dzwony były gromadzone w punktach przy stacjach kolejowych, dokąd należało je dostarczyć. Badacz polskich strat wojennych Piotr Kunkel tak to opisuje:

«Specjalna komisja, złożona z wojskowych, a niekiedy także z przedstawiciela urzędu konserwatorskiego, kwalifikowała je do przetopienia lub pozostawienia. Dzwony ze środkowej Galicji zwożono do Jarosławia, Przeworska i Przemyśla. Przy ich spisaniu, ważeniu i katalogowaniu zatrudniani byli głównie służący w armii Polacy, i ci starali się uratować stare dzwony od rekwizycji. Jeśli nawet to się nie udawało, sporządzano pomiary, fotografie, odciski, gipsowe odlewy i notatki, by o dzwonach, które miały iść na przetopienie, została przynajmniej pamięć. Szczególną rolę w ratowaniu dzwonów gromadzonych w Przemyślu odegrali Kazimierz Osiński i dr Mieczysław Orłowicz. Obronili kilkadziesiąt dzwonów przed rekwizycją, a z tych, których nie mogli uratować, pobrali odciski ornamentów i odpisy inskrypcji»³⁶.

³¹ Rocznik TPN za rok 191–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 38.

³² Szydłowski T. Ruiny Polski...

³³ Szydłowski T. Dzwony Starodawne: z przed r. 1600 na obszarze b. Galicji. Kraków, 1922.

³⁴ Brama rozebrana do połowy w czerwcu 1921 roku przez miejskie biuro techniczne (z powodu groźby zaważenia) (Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39).

³⁵ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy, Lwów (dalej – CPAHU). F. 616. Spr. 49. Ark. 18 (recto, verso), 21 (recto, verso), 22 (recto, verso). Dokumentacja fotograficzna została wykonana prawdopodobnie we wrześniu 1907 roku, o czym donosił Osiński w liście do Grona Konserwatorów NAN (Ibid. Ark. 18, 60).

³⁶ Dowodzą tego zachowane do dziś w zbiorach Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej odlewy gipsowe dzwonu z 1711 r. z kościoła oo. Karmelitów w Przemyślu, sygn. ZNr 1375, 1397, 1403,

W kontekście Wielkiej Wojny do jego niewątpliwych zasług należy również ratowanie zbiorów muzealnych Towarzystwa Przyjaciół Nauk przed zniszczeniem w czasie dwóch oblężeń Przemysła – 1914 i 1915³⁷, a po upadku twierdzy 22 marca 1915 – przed wywozem³⁸.

W ramach działań TPN-u Osiński zorganizował w Przemysłu Komitet Wojenny³⁹, którego misją była ochrona i gromadzenie pamiątek wojennych: afiszy, druków, broni, sztandarów i mundurów⁴⁰.

Udział w organizacjach konserwatorskich i muzealnych na rzecz ochrony zabytków

Kazimierz Osiński był nader aktywny w towarzystwach, na zjazdach i konferencjach muzealnych i konserwatorskich. Od 1916 roku był członkiem Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury we Lwowie i przedstawicielem tego towarzystwa na Przemysłu, z ramienia organizacji kontrolował stan zabytków, informował o ich stanie i czuwał nad ochroną, między innymi informował Towarzystwo o rekwizycjach dzwonów. Był członkiem założonego w Krakowie w 1901 roku Towarzystwa Opieki nad Polskimi Zabytkami Sztuki i Kultury w Krakowie, którego ideą było badanie i inwentaryzacja zabytków.

Warto podkreślić aktywność Osińskiego jako działacza Związku Muzeów w Polsce (członkostwo w komisji rewizyjnej i kontrolującej) i inicjatora zorganizowania w Przemysłu VIII Zjazdu Delegatów Związku Muzeów w Przemysłu w dniach 18–19 IX 1932 roku. Wygłosił wtedy referat «O celach i zadaniach muzeów regionalnych». Na tym zjeździe, przy jego dużym zaangażowaniu przedłożono projekt «Ustawy o opiece nad muzeami», uchwalony 23 III 1933 roku i w tym samym roku ogłoszony⁴¹.

Zasiadał w Radzie Artystycznej Kurii Biskupiej Obrządku Rzymskokatolickiego, której celem było opiniowanie projektów artystycznych zgłaszanych do realizacji⁴². Był proponowany też w 1931 roku na członka komisji konserwatorskiej dla diecezji przemyskiej obrządku

---

1423-25, ponadto w zbiorach Muzeum znajduje się fotografia dokumentująca rekwizycję tego dzwonu z kościoła, przypuszczalnie autorstwa K. Osińskiego lub M. Orłowicza (MPF-21067). O udziale K. Osińskiego w ratowaniu zabytkowych dzwonów zob.: Kunkel P. Straty polskich dóbr kultury podczas I wojny światowej. *Rocznik Historii Sztuki*. 2015. T. XL. S. 173–175; Trojanowska M. Plakiety gipsowe w zbiorach Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej – ślady po dzwonach zarekwizowanych w czasie I wojny światowej w Przemysłu i okolicach. *Odlewnictwo w Polsce: materiały z VII Sesji Naukowej z cyklu Rzemiosło artystyczne i wzornictwo w Polsce* / red. K. Kluczwajd. Toruń, 2007. S. 179–189.

³⁷ K. Osiński zmobilizowany w 1914 r., służył w garnizonie przemyskim w wydziale budownictwa wojskowego do 1918 r. W czasie dwóch oblężeń Przemysła pozostawał w twierdzy.

³⁸ Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 338; *Rocznik TPN za rok 1913–1922*. Przemysłu, 1923. S. 21.

³⁹ Kunysz A. Inż. Kazimierz Maria Osiński... S. 40.

⁴⁰ Ibid. Owocem działań komitetu była wystawa eksponatów i dokumentów otwarta w 1918 roku w Przemysłu.

⁴¹ Pamiętnik Muzealny. 1933. Z. 2. S. 10–13, 27–30; zob. też: Kunysz A. Inż. Kazimierz Maria Osiński... S. 52–53, 56.

⁴² Ziemia Przemyska. 1921. 27 marca. Nr 13. S. 2; Nr 14. 3, 4 kwietnia. S. 2; W sprawie zabytków sztuki ziemi przemyskiej. *Rocznik TPN za rok 1913–1922*. Przemysłu, 1923. T. 3. S. 15.

greckokatolickiego. Jednak ze względów proceduralnych zgłoszona przez biskupstwo jego kandydatura nie została przyjęta przez Ministerstwo Wyznań i Oświecenia Publicznego⁴³.

Działalność publicystyczna

Publikacje stanowiły ważny element aktywności Osińskiego, za cel nadrzędny stawiał sobie upowszechnianie wiedzy o lokalnych (szczególnie archeologicznych) zabytkach miasta i regionu⁴⁴. W zakresie ochrony zabytków wymienić należy przede wszystkim: «Memoriał Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu do Prześwietnej Rady miasta Przemyśla w sprawie zamku przemyskiego» opublikowany w 1912 roku na łamach Roczника Towarzystwa Przyjaciół Nauk – w którym omawia ówczesną, trudną sytuację zabytków (z zaakcentowaniem przemyskiego zamku)⁴⁵ i znamienny artykuł «W sprawie zabytków sztuki w Ziemi Przemyskiej» z 1921 roku, w którym podsumowuje swoje przemyślenia o ochronie zabytków architektonicznych⁴⁶. Akcentuje brak świadomości społeczeństwa o wartości zabytków, ich funkcjonowaniu (dziedzictwo narodu, dziedzictwo ziemi przemyskiej, obiekty historyczne)

⁴³ W myśl rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie zabytków sztuki i kultury z 1925 roku, dotyczącego projektu utworzenia komisji konserwatorskiej do opieki nad zabytkami – ordynariusz przemyski obrządku greckokatolickiego zaproponował w 1931 r. K. Osińskiego do uczestnictwa w komisji mieszanej do opieki nad zabytkami kościelnymi. Osiński nie spełniał wymogów rozporządzenia, ostatecznie na jego miejsce został nominowany dr Zbigniew Hornung – Wojewódzki Konserwator we Lwowie (Zawałek E. Pomoc Archidiecezjalnej Komisji Konserwatorskiej w Przemyślu przy renowacjach i adaptacjach greckokatolickich cerkwi. *Opuszczone-ratowane. Greckokatolickie zespoły cerkiewne południowo-wschodniej Polski: materiały z konferencji naukowej* / red. M. Rzepiejewska. Warszawa, 2013. S. 21. Osiński ponadto współpracował z przemyskim Towarzystwem Upiększania Miasta; chcąc zachować zabytkową tkankę i artystyczną wartość architektury Przemyśla, dbał o jego piękno i estetykę. Podnosił konieczność utworzenia dla Przemyśla Rady Artystycznej w Radzie Miejskiej.

⁴⁴ Osiński K. Wykopalisko w Budach Łańcuckich z epoki młodszego okresu cesarstwa rzymskiego. *Rocznik TPN za rok 1913–1922*. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 1–32; Odkrycia naukowe nad brzegami Sanu pod Przemyślem. *Ziemia*. 1932. Nr 8. S. 240–241; Dworski A., Osiński K. Wykopaliska przedhistoryczne w Przemyślu. *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne*. Kraków, 1911. T. III, z. II. S. 179–180. Osiński ponadto wygłaszał odczyty: «O rekwizycjach dzwonów i zniszczonych zabytkach we Wschodniej Małopolsce» – w październiku 1916 w Towarzystwie Opieki nad Zabytkami Polskiej Sztuki i Kultury we Lwowie; «O szkodliwej wstępnej konserwacji obrazów» – na Uniwersytecie Warszawskim podczas XII Zjazdu Delegatów Związku Muzeów w Polsce w 1936 roku; «O ważności i sposobie ratowania zabytków archeologicznych» – 24.06.1923 roku we współpracy z ks. Janem Kordeczką, proboszczem parafii Świętoniowa; «O estetycznym, higienicznym i systematycznym urządzeniu muzeów» – w 1933 roku na IX Zjeździe Delegatów Związków Muzeów w Polsce; «Wstęp do filozofii sztuki polskiej» – 2.02.1920 i «O filozofii sztuki gotyckiej» – w marcu 1922 (data dzienna nieznaną); «Ziemia przemyska w czasach przedhistorycznych» – w czerwcu 1922 (data dzienna nieznaną) (zob.: *Rocznik TPN za rok 1913–1922*. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 9); «Filozofia Architektury» – 5.04.1925 (*Rocznik TPN za rok 1925*. Przemyśl, 1925. T. 6. S. 169). Organizował odczyty w przemyskim TPN o ochronie zabytków: przykładem jest odczyt dr Tadeusza Szydłowskiego pt. «Zniszczone zabytki sztuki na ziemiach polskich» z 26.03.1916 (Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 399).

⁴⁵ *Rocznik TPN za rok 1909–1911*. Przemyśl, 1912. T. 1. S. 62–68.

⁴⁶ *Ziemia Przemyska*. 1921. 27 marca. S. 2.

oraz oddziaływaniu na estetykę otaczającej człowieka przestrzeni. Piętnuje przebudowywanie i rozbieranie zabytków, szczególnie bez uzgodnienia z urzędem konserwatorskim – w tym kontekście przypomina spustoszenia i dramat zniszczeń wojennych (uszkodzenia budowli, kradzieże), co paradoksalnie jest kontynuowane przez współczesnych. Konstatuje, że zły stosunek społeczeństwa do zabytków doprowadził w Przemyślu do zachowania w zasadzie niewielu cennych obiektów – zamku, kościołów i synagogi⁴⁷.

Ochrona i ratownictwo budowli sakralnych

W ramach szerokiej działalności konserwatorskiej Kazimierza Osińskiego ochrona i ratownictwo zabytków sakralnych; świątyń obrządków – łacińskiego i grekokatolickiego oraz religii żydowskiej znajdowały wyraz w głęboko zaangażowanej aktywności społecznej – początkowo w charakterze przedstawiciela Towarzystwa Opieki Nad Zabytkami z ramienia TPN-u, następnie, w czasie Wielkiej Wojny również działacza Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury we Lwowie, a od 1924 jako członka komisji konserwatorskiej na okręg lwowski i zastępcy konserwatora lwowskiego na okręg przemyski.

Kościół pw. św. Marii Magdaleny (Franciszkanów) w Przemyślu

W 1909 roku Osiński zaangażował się w prace konserwatorskie prowadzone w kościele oo. Franciszkanów w Przemyślu⁴⁸; na fasadzie, przy malowidłach odsłoniętych podczas budowy kaplicy – sanktuarium Chrystusa Miłosiernego i w podziemiach kościoła (w miejscu «grobów Wisłockich, Pileckich i zakonników»)⁴⁹.

Do 1912 roku kilkakrotnie interweniował u oo. franciszkanów, sprowadzając do Przemyśla m.in. konserwatora Jana Szeptyckiego, z którym omawiał wytyczne dotyczące konserwacji kościoła⁵⁰, a także czynił pomyślne zabiegi o zaangażowanie do działań

⁴⁷ Ponadto w artykule m.in. oskarża właścicieli o wyprzedawanie zabytków. Przypomina o dramatycznym procedurze tradycyjnego palenia zniszczonych zabytków sakralnych – straty wyposażenia kościołów i cerkwi. Wytyka społeczeństwu, że uważając się za kulturalne, zapomina, że zabytki stanowią część kultury i stanowią jej świadectwo – jak pisze, «wiadomy znak wartości narodu i słusznych aspiracji do odegrania roli dziejowej w Środkowej Europie». Apeluje o wykup zabytków rozproszonych za granicą. Mówi o postępującej degradacji zabytków Przemyśla, m.in. związanych z rozwojem handlowym miasta – za przykład podaje przebudowę dolnych kondygnacji kamienic na potrzeby sklepów, w wyniku czego zdewastowano kamienne renesansowe portale i XVII-wieczne odrzwia.

⁴⁸ Rocznik TPN za rok 1912. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 214.

⁴⁹ Kościół rzymskokatolicki pw. św. Marii Magdaleny i klasztor Franciszkanów: murowana budowla wzniesiona w latach 1754–1778, przy wsparciu bp-a przemyskiego i lwowskiego Wacława Hieronima Sierakowskiego oraz wojewody kijowskiego Franciszka Salezego Potockiego. Kościół konsekrował bp Józef Tadeusz Kierski 19.VII.1778 r. Malowidła wykonali Stanisław Stroński i Tomasz Gertner w 1770 r. (zob.: Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241; Białic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 339; Frazik J. T. Sztuka Przemyśla i ziemi przemyskiej: zbiór studiów. Przemyśl, 2004. S. 118; Polaczek J. Przemyśl jego dzieje i sztuka. Przemyśl, 2020. S. 72–73; Rocznik TPN za rok 1909–1911. Przemyśl, 1912. T. 1. S. 88).

⁵⁰ Rocznik TPN za rok 1912. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 214–215 (dotyczy malowideł na fasadzie, utworzenia krypty w podziemiach kościoła w miejscu występowania malowideł ściennych).

współpracy z konwentem ks. dra Stefana Momidłowskiego⁵¹ w kierunku zebrania wytycznych «umiejętnej i [naówczas] nowoczesnie pojętej konserwacji».

Jak podaje Osiński, wskutek prawidłowego nadzoru konserwatorskiego, wykonawcy prac przed odbijaniem starego tynku wykonali fotografie starych gzymsów, a następnie te same profile powtórzyli w zaprawie wapiennej. Zmiany czy wątpliwości w wykonywaniu prac były przez wykonawcę konsultowane⁵². W sprawie ostatecznej rekonstrukcji fasady, w porozumieniu z Zarządem TPN-u, Osiński wystosował memoriał do Krajowej Rady Zabytków i Koła Architektów Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie⁵³.

Katedra i dzwonnica katedralna w Przemyślu

Z zachowanej korespondencji wiadomo, że 27.05.1913 roku Osiński w imieniu TPN-u i ks. Teofila Łękawskiego, rektora seminarium duchownego zwrócił się do Grona Konserwatorów z wnioskiem o zorganizowanie konferencji w sprawie restauracji fasady katedry⁵⁴. Wyjaśnił we wniosku, że ks. Łękawski i Stacja Archeologiczna nie mogą «zgodzić się na pełną rebarokizację fasady» – jak pisał – «rekonstrukcję nie opartą na zasadach logiki konstrukcyjno-architektonicznego zespołu jak [również] na radykalne przeinaczenie tego, co wieki ustaliły i pokolenia przekazały»⁵⁵. Konstatował, że dziesięć lat wcześniej zgoda konserwatora Jana Szeptyckiego na przebudowę i akceptacja przedstawionego projektu były podyktowane uprzejmością wobec kręgów kościelnych. Proponował urządzenie konferencji z udziałem profesorów Politechniki [Lwowskiej] i kanclerza kurii diecezjalnej

⁵¹ Ks. Stefan Momidłowski (1872–1958) – organizator i dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Przemyślu, współorganizator i członek TPN-u w Przemyślu, profesor i rektor Instytutu Teologicznego i Seminarium Duchownego tamże. Ukończył studia filozoficzno-teologiczne w Instytucie Teologicznym w Przemyślu (1890–1894), następnie studiował filozofię i teologię na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1895–1900). Przedstawiciel na powiat przemyski Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury we Lwowie (mianowany w 1916 r.). Autor publikacji i artykułów: m.in. *Kazania przygodne* (Miejsce Piastowe, 1933), w *Roczniku TPN za rok 1909–1911*, t. 1 (zob.: Kumor B. S. Momidłowski. *Polski Słownik Biograficzny*. 1978. T. XXI/1. S. 638–639).

⁵² *Rocznik TPN za rok 1912*. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 214–215; zob. też.: *Pamiętnik Zjazdu Miłośników Zabytków*. Kraków. 1911. 3 lipca.

⁵³ *Rocznik TPN za rok 1909–1911*. Przemyśl, 1912. T. 1. S. 89. W memoriale uwzględniono plany rekonstrukcji fasad świątyń: w kościele parafialnym rzymskokatolickim w Radymnie, katedrze przemyskiej obrządku rzymskokatolickiego i kopuły – najprawdopodobniej na katedrze obrządku wschodniego w Przemyślu. Planu nowych kościołów i cerkwi na Zasanu w Przemyślu, oraz kapliczki w Ostrowie – por. przyp. 124, 125.

⁵⁴ Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241; CPAHU. F. 616. Spr. 84. Ark. 20 (recto, verso) Archikatedra Rzymskokatolicka p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela. Wzniesiona w XVI w., przebudowana w XVIII w. Gruntownie przebudowana (restaurowana) w latach 1884–1907 pod kierunkiem architekta Tomasza Prylińskiego. Przeprowadzono wówczas m.in. regotyzację prezbiterium z wystrojem wnętrza – ołtarze głównym – projektu Prylińskiego, wykonanym przez Ferdynanda Majerskiego (Polaczek J. *Przemyśl jego dzieje i sztuka*. S. 61).

⁵⁵ CPAHU. F. 616. Spr. 84. Ark. 20 (recto, verso).

przemyskiej, ks. Józefa Wiejowskiego⁵⁶, przemyskich biskupów Józefa Sebastiana Pelczara⁵⁷ i Karola Józefa Fischera⁵⁸.

31 maja 1913 roku zdecydowano o przekazaniu sprawy na posiedzenie Grona Konserwatorów. 3 czerwca Osiński informował o zburzeniu attyki na babińcu katedry i pytał o stanowisko Grona w tej sprawie⁵⁹. Dwa dni później, 5 czerwca Osiński skierował odpowiedź na pismo Grona Konserwatorów, do którego dołączył szkice fasady katedry przemyskiej. Pisał o rozpoczętych pracach budowlanych – barokizacji tympanonu i zmianach detalu architektonicznego według planów Stanisława Majerskiego. Wyraził opinię TPN-u i ks. Teofila Łękawskiego⁶⁰ optującą za zachowaniem trójkątnego tympanonu, który jest następstwem trójkątnego czoła fasady gotyckiej z zazębieniami przed 1724 roku, gdy rozpoczęto barokizację budowli⁶¹. Proponował z boków umieścić pylony, podwyższyć krzyż, usunąć wewnętrzne ścianki babińca, a na osi zlokalizować dwa nowe wejścia. Zwrócił uwagę na rozpoczęcie burzenia ceglanego szczytu katedry na potrzebę przebudowy. Interwencja Osińskiego okazała się jednak bezskuteczna, prosił zatem o przysłanie delegata Grona Konserwatorów do oceny sytuacji i wstrzymanie prac. Ostatecznie interwencje nie przyniosły rezultatu i elewację przebudowano według planu opracowanego przez Stanisława Majerskiego.

W 1935 roku Kazimierz Osiński przeprowadził prace nad gruntowną restauracją, osiemnastowiecznej dzwonnicy katedralnej przebudowanej i podwyższonej przez Stanisława Majerskiego w 1895 roku. Osiński wnętrze budowli wzmocnił żelbetową konstrukcją⁶². Prace te upamiętniono okolicznościową tablicą.

Kościół pw. Świętej Trójcy (PP. Benedyktynek) w Przemyślu

W 1925 roku Osiński powziął informację, że ksieni przemyskiego klasztoru PP. Benedyktynek Stanisława Lenkiewiczówna zleciła amatorowi, malarzowi pokojowemu o nazwisku Leszczyński odnowienie wnętrza kościoła pw. Świętej Trójcy⁶³. Powziął wówczas interwencję

⁵⁶ Józef Wiejowski (1860–1924) – ks. Katolicki, kanclerza kurii diecezjalnej przemyskiej (zob.: Słownik polskich teologów katolickich. Warszawa, 1981. T. 6. S. 361).

⁵⁷ Józef Sebastian Pelczar (1842–1924) – polski biskup rzymskokatolicki, biskup pomocniczy przemyski w latach 1899–1900, biskup diecezjalny przemyski w latach 1900–1924, poseł na Sejm Krajowy. Profesor, w latach 1882–1883 rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego (Śliwa T. J. S. Pelczar. *Polski Słownik Biograficzny*. 1980. T. XXV. S. 547–550).

⁵⁸ Karol Józef Fischer (1847–1931) – polski duchowny rzymskokatolicki, biskup pomocniczy przemyski w latach 1901–1931 (Krasowski K. *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej: Słownik biograficzny*. Poznań, 1996. S. 324).

⁵⁹ CPAHU. F. 616. Spr. 84. Ark. 14 recto. Otrzymał odpowiedź 4 czerwca, sprawa została skierowana do obrad na najbliższym posiedzeniu Grona (Ibid. Ark. 14 verso).

⁶⁰ Teofil Łękawski (1834–1923) – prepozyt kapituły przemyskiej, rektor seminarium duchownego w Przemyślu. Autor albumu *Katedra przemyska wraz z kościołem filialnym Najśw. Serca Pana Jezusa* (Przemyśl, 1906).

⁶¹ CPAHU. F. 616. Spr. 84. Ark. 13 (recto, verso).

⁶² Katalog Zabytków Sztuki, Miasto Przemyśl / red. J. Sito. Warszawa, 2004. Cz. 1: zespoły sakralne. S. 28–29; Polaczek J. *Przemyśl jego dzieje i sztuka*. S. 87.

⁶³ Kościół rzymskokatolicki pw. Świętej Trójcy (pp. Benedyktynek) na Zasaniu w Przemyślu. Murowany, późnobarokowy, wybudowany w latach 1768–1777 jako kościół klasztorny; fundatorem

mającą na celu powstrzymanie dewastacji świątyni. «Rocznik TPN» podaje w tym aspekcie następujący przebieg wydarzeń: «... interweniowaliśmy [Stacja Archeologiczna TPN, przyp. B. S.] w urzędzie konserwatorskim we Lwowie. Niestety skutek interwencji był spóźniony, ponieważ Leszczyński zdołał tymczasem już część kościoła pomalować. Aby przeszkodzić dalszej robocie udali się do kościoła p. starosta Eckhardt Czesław z dyr. [Janem] Smołąką i pod rygorem kary administracyjnej zmusili ksienię do zaniechania dalszych robót». Niestety interwencja niewiele pomogła, gdyż część kościoła uległa już – jak pisze Kazimierz Osiński – «barbarzyńskiemu przemalowaniu». Rzekomo najbardziej ucierpiała kaplica świętej Anny, lewa strona prezbiterium i znajdujący się nad wielkim ołtarzem wizerunek świętej Magdaleny. Domorosły artysta Leszczyński przemalował wizerunek świętej, jak opisano w «Roczniku», według własnej inwencji «w haniebny sposób». Podobna dewastacja dotknęła świętego Marka znajdującego się przy wejściu do nawy głównej⁶⁴.

Odrębnym rozdziałem jest udział Osińskiego w opiece nad zabytkami w czasie Wielkiej Wojny. W 1916 roku został mianowany przedstawicielem na powiat przemyski Towarzystwa Opieki nad Polskimi Zabytkami Sztuki i Kultury we Lwowie⁶⁵. W latach 1916–1917 i 1919–1921 z ramienia urzędów konserwatorskich w Krakowie i Lwowie objeżdżał środkową Małopolskę w celu ewidencjonowania zabytków⁶⁶. W kwietniu 1916 roku z ramienia urzędu konserwatorskiego w Krakowie udał się do kościoła św. Marcina w Felsztynie⁶⁷, zrujnowanego w 1914 roku podczas walk rosyjsko-austriackich⁶⁸. Odbił komisję w sprawie konserwacji znajdujących się w kościele ołtarzy⁶⁹. Ksiądz Józef Watulewicz w swych wspomnieniach pt. «Z pamiętników proboszcza, skreślonych w latach wojny 1914–1919», zamieszczonych w «Roczniku TPN za rok 1913–1922» (Kazimierz Osiński był członkiem komitetu redakcyjnego), wspominał: «Wielki ołtarz i dwa boczne w nawie zwalone gruzami. Z jednego tylko obrazu [sic] bocznego pozostał obraz M. Bożej z częścią ołtarza, jakby

---

był Franciszek Salezy Potocki. Podczas walk niemiecko-radzieckich w czerwcu 1941 r. uległy zniszczeniu od pożaru klasztor oraz towarzyszące zabudowanie szkolne. Ogień nie zniszczył budynku kościoła, pochłonął jego dach (Polaczek J. Przemysł jego dzieje i sztuka. S. 87).

⁶⁴ Rocznik TPN za rok 1925. Przemysł, 1925. T. 6. S. 168.

⁶⁵ Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury we Lwowie za rok 1916 i 1917. Lwów, 1918; Sprawozdanie i Wydawnictwo Wydziału Towarzystwa Opieki nad Polskimi Zabytkami Sztuki i Kultury za Rok 1916. Kraków, 1917.

⁶⁶ Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemysł, 1923. T. 3. S. 39; Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 338.

⁶⁷ Rocznik TPN za rok 1913–1922. T. 3. S. 39.

⁶⁸ Skeliwka (obecnie na terenie Ukrainy ukr. Скелівка, do 1945 Felsztyn) – kościół obronny pw. św. Marcina. Budowę murowanej świątyni w Felsztynie zapoczątkował najprawdopodobniej Jan Szczęsny Herburt, starosta dobromilski w początkach XVI w. Dobudował budynek do wcześniejszej baszty, pełniącej rolę dzwonnicy. Rodzina Herburtów w XVI w. rozbudowywała i ozdabiała kościół, który stał się jej mauzoleum rodowym, czego wyrazem był bogaty zespół nagrobków. Konsekracja nastąpiła w r. 1583. W r. 1785 przeprowadzono gruntowny remont świątyni oraz wnętrza. Pod koniec XVIII w. budowla dwukrotnie uległa pożarom. W r. 1871 przeprowadzono kompleksową renowację, a następnie w r. 1904 regotycyzację pod kierunkiem Fryderyka Papée. Budowla poważnie ucierpiała podczas walk w r. 1914. Kościół został odbudowany w latach 1915–1923 pod nadzorem Tadeusza Szydłowskiego.

⁶⁹ Prace konserwatorskie ukończono przed 1918 r. (zob.: Rocznik TPN za rok 1913–1922. T. 3. S. 48).

cudownie uczepony i kulą nawet nietknięty, podczas gdy wszystkie figury pokaleczone odłamkami granatów...»⁷⁰.

Przykładami innych świątyń obrządku łacińskiego, w których konserwację był zaangażowany Osiński, są: drewniane kościoły w Medyce pw. św.św. Piotra i Pawła (w 1924 roku Kazimierz Osiński wraz z konserwatorem Józefem Piotrowskim konsultowali program i wytyczne działań konserwatorskich, urząd konserwatorski interweniował w zakresie wykonania nowej dekoracji malarskiej wnętrza)⁷¹ i w Birczy pw. NMP⁷² (tam z Józefem Piotrowskim w 1923 roku ustalił program i wytyczne prac konserwatorskich, mimo to ostatecznie wtedy też zdecydowano o rozebraniu świątyni «z powodu przegnicia podwaliny i ścian kościoła od spodu»)⁷³ i kościół oo. Franciszkanów Reformatów w Przemyślu (kolejno z Józefem Piotrowskim konsultowali program i wytyczne prac konserwatorskich w świątyni, urząd konserwatorski interweniował w zakresie wykonania nowej dekoracji malarskiej wnętrza)⁷⁴.

Projektant odbudowy zabytków sakralnych po zniszczeniach Wielkiej Wojny

Kazimierz Osiński był zaangażowany, często bezinteresownie, w konserwację zabytków architektonicznych zniszczonych w wyniku działań wojennych. Przykładem jest projekt odbudowy kościoła w Kosienicach koło Przemyśla. Odbudowę realizowano krótko po zakończeniu wojny: w sprawozdaniu TPN-u-konserwacja budowli architektonicznych z lat 1913–1922 napisano: «Kościół w Kosienicach, zbudowany w r. 1865 w harmonijnych proporcjach, posiada cudownie uratowany, a bogato rzeźbiony w neogotyku główny ołtarz. Naprawiono połowę sklepień i wieżę, popękaną z powodu podminowania jej przez Austriaków». W 1920 roku Osiński wystąpił z prośbą do urzędu konserwatorskiego o poparcie w Ministerstwie Sztuki i Kultury jego starań o dofinansowanie prac konserwatorskich kościoła

⁷⁰ Rocznik TPN za rok. 1913–1922. T. 3. S. 13, w tekście artykułu ilustracje m.in. zrujnowanego wnętrza kościoła.

⁷¹ Medyka, drewniany kościół rzymskokatolicki pw. śś. Piotra i Pawła. Fundowany w latach 1607–1608 przez Zygmunta III, odnowiony i powiększony w 1850 roku (Leksykon drewnianej architektury sakralnej... S. 182; Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 122–123).

⁷² Bircza. Drewniany kościół rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP, wybudowany w 1603 r., rozebrany w latach dwudziestych XX w. Na jego miejscu wzniesiono murowaną świątynię (Leksykon drewnianej architektury sakralnej... S. 344; Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 122–123).

⁷³ Podkreślano wartość stylowej barokowej sygnatury wieńczącej świątynię. Wnętrze zdobiło kilka płócien szkoły włoskiej z XVIII w., przedstawiających sceny z Nowego Testamentu (Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 122–123).

⁷⁴ Kościół rzymskokatolicki oo. Franciszkanów Reformatów pw. św. Antoniego Padewskiego. Murowana budowla, wzniesiona w XVII w., gruntownie restaurowana w XIX w. i ponownie w 1924 r. K. Osiński wraz z konserwatorem J. Piotrowskim konsultowali program i wytyczne działań konserwatorskich (Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241; Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 122). Ponadto wymienia udział w pracach konserwatorskich przy kościele i klasztorze oo. Karmelitów w Przemyślu, kolegiacie Bożego Ciała w Jarosławiu, kościele św. bp. Mikołaja w Uhercach (Rocznik TPN za rok 1912. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 214; Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 122–123).

w Kosienicach⁷⁵. Starania te nie przyniosły skutku, dopiero w 1931 roku w miejsce uszkodzonej, murowanej wieży postawiono niewielką drewnianą wieżyczkę projektu Osińskiego i wykonano drewniane sklepienie nad nawą główną, a we wnętrzu – chór i ambonę⁷⁶.

W lecie 1921 roku Kazimierz Osiński był czynny przy konserwacji sygnatury na kościele pw. Przemienienia Pańskiego w Dobromilu⁷⁷. Z kolei jesienią 1922 roku działał przy odbudowie wieży kościoła garnizonowego w Przemyślu⁷⁸. W latach 1922–1923 między innymi pełnił nadzór nad pracami konserwatorskimi w kaplicy pw. Wniebowzięcia NMP w baszcie Boskiej na zamku w Krasieczynie⁷⁹. Oczyszczono wówczas kamienny portal i rzeźby w kopule kaplicy. Wymieniono też poszycie dachu i dokonano oglądu malowideł z lat 1613, 1846 i 1860 roku.

Ważnym i trudnym przedsięwzięciem była sprawa konserwacji klasztoru pobenedyktynskiego i kościoła pw. św. św. Mikołaja i Stanisława biskupa, zwanego «Anna Kasarnia»

⁷⁵ CPAHU. F. 616. Spr. 98. K. 162, 164.

⁷⁶ Kosienice, murowany kościół rzymskokatolicki pw. Świętej Trójcy wybudowany w latach 1853–1865, cenny przykład sakralnej architektury neoromańskiej z 2 poł. XIX w. Proj. architekta Adolfa Khuna. Po poważnych uszkodzeniach spowodowanych przez wojska austriackie w listopadzie 1914 r., kiedy zniszczeniu uległa wieża wraz ze sklepieniem i dzwonami, dach, chór i organy oraz łoże kolatorskie, skarbiec oraz drzwi główne – z wyposażenia świątyni pozostał uratowany bogato rzeźbiony neogotycki ołtarz główny i ołtarze boczne (jedne z najlepszych artystycznie realizacji tego typu w województwie podkarpackim). Ponadto – dzieła Parysa Filippiego i Ferdynanda Majerskiego. Po zakończeniu I wojny światowej naprawiono połowę sklepień i wieżę – uszkodzoną i popękana z powodu podminowania jej przez Austriaków. Zrezygnowano z jej pełnej rekonstrukcji – w 1931 wzmocnione mury zwieńczono wieżyczką projektu Osińskiego. Dwie czarno-białe fotografie uszkodzonego kościoła w Kosienicach są reprodukowane w «Roczniku TPN za rok 1913–1922» (Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39–40) ich oryginały są w zbiorach Działu Historii Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemyślu, sygn. MPF-16991, MPF-16992. (URL: <http://zabytek.pl> (z dn. 26.09.2020)).

⁷⁷ Dobromil (obecnie w Ukrainie, ukr. Добромиль), murowany kościół rzymskokatolicki pw. Przemienienia Pańskiego, ufundowany przez rodzinę Herburtów w 2. poł. XVII w., remontowany w XVIII w., następnie przebudowywany w 1884 r. i ponownie poddany pracom remontowo-budowlanym w latach: 1921 i 1934–35 (zob.: Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39; Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. Kraków, 1995. T. 3, cz. 1. S. 55–69).

⁷⁸ Konserwacja wykonana pod kierownictwem Rejonu Inżynierów i Saperów (zob.: Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39). Obecnie sobór pw. św. Jana Chrzciciela, kościół archikatedralny obrządku greckokatolickiego. Świątynia barokowa wzniesiona przez jezuitów w latach 1626–1632. Po kasatach józefińskich opuszczona, a następnie przekształcona w magazyn wojskowy. Ponownie przejęta przez diecezję rzymskokatolicką i w 1903 roku poddana pracom konserwatorskim pod kierunkiem S. Majerskiego, po ich zakończeniu przywrócona do kultu jako kościół garnizonowy pw. Serca Pana Jezusa (zob.: Łękowski T. Katedra przemyska... S. 83–84). Polaczek J. Przemyśl jego dzieje i sztuka. S. 63.

⁷⁹ Kaplica zbudowana w latach 1607–1613. Stanowi wybitne dzieło późnego renesansu z bogatą dekoracją sztukatorską oraz malarską i snycerską (Zlat M., Zamek w Krasieczynie. *Studia renesansowe* / red. M. Walicki. Wrocław, 1964. T. 3. S. 5–149); Platowska-Sapetowa I., Kaplica w Baszcie Boskiej Zamku w Krasieczynie. Łańcut, 2002.

w Jarosławiu⁸⁰. Budynki te zostały uszkodzone w wyniku działań I wojny, od 1920 roku podjęto ich zabezpieczanie i konserwację⁸¹.

«Rocznik TPN za lata 1913–1922» informuje, że Kazimierz Osiński wspierał w odbudowie kierownika prac Zygmunta Krzysika⁸². Wówczas zakonserwowane zostało sklepienie kościoła i udekorowane stiukami autorstwa Edmunda Pliszewskiego oraz malowidłami Zofii Baudouin de Courtenay i Heleny Schrammówny⁸³. Krycie dachu nie zostało zakończone ze względu na usunięcie przez władze wojskowe dotychczasowego kierownika prac konserwatorskich⁸⁴. We wrześniu 1923 roku dla kontynuowania prac powołano komisję budowlaną, której sekretarzem został Osiński⁸⁵.

W 1924 roku inż. Sobolewski⁸⁶ działający z ramienia Ministerstwa Robót Publicznych zabezpieczył częściowo kościół przed wpływami atmosferycznymi⁸⁷. Odnowione budynki poklasztorne zaplanowano przekazać w użytkowanie xx. salezjanom w Przemyślu celem utworzenia zakładu dla młodzieży rzemieślniczej⁸⁸.

⁸⁰ Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241; Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 339. Kościół zbudowany w latach 1622–1624, klasztor zapewne ok. 1650 roku. Kościół wraz z klasztorem jest otoczony murami z basztami i wieżą bramną. Restaurowany w latach 1725–28. Zamknięty w 1784 roku po kasacie zakonu, klasztor – przeznaczono na koszary; warsztaty wojskowej komisji mundurowej, potem – magazyny wojskowe i szpital dla koni. Budynek zyskał potoczną nazwę koszary św. Anny – Anna Kasarnia. W czasie II wojny światowej zespół uległ uszkodzeniu i częściowemu spaleniu. Odrestaurowany i przekształcony w szkołę budowlaną (zob.: Frazik J., Malanek M. Katalog Zabytków Sztuki. Województwo Rzeszowskie (powiat jarosławski). Kraków, 1959. S. 9–10). Współcześnie zespół funkcjonuje jako kościół przywrócony do kultu obrządku rzymskokatolickiego oraz klasztor sióstr benedyktynek i Ośrodek Kultury Chrześcijańskiej im. Anny Jenke.

⁸¹ Frazik J., Malanek M. Katalog Zabytków Sztuki... S. 9.

⁸² Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39.

⁸³ Ibid.; Rocznik TPN za rok 1924, Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139.

⁸⁴ Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 122.

⁸⁵ Przewodniczącym wybrano miejscowego proboszcza – ks. Męskiego. Kierownikiem budowy inż. Franciszeka Hornunga, dyrektora państwowej szkoły rzemiosł budowlanych, późniejszego konserwatora okręgu lwowskiego (zob.: Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 121). W 1925 roku konserwacja została wstrzymana. Woda opadowa z nieszczęlnego dachu zaciekała na stiuki, groziła uszkodzeniem sklepienia i malowideł. Kościół wraz z klasztorem był nieużytkowany (Rocznik TPN za rok 1925. S. 167–168).

⁸⁶ Autorowi nie udało się ustalić bliższych danych o Sobolewskim. W 1924 roku «Rocznik TPN» informuje o wykonaniu prac i opisuje zły stan budowli przed konserwacją, ocenia przyczynę w «nieopatrznej» administracji wojskowej (Rocznik TPN za rok 1924. Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139).

⁸⁷ Dachy pokryto przed 1939 r., widoczne na fot. A. Lenkiewicza wydanej w formie widokówki przez Książnicę-Atlas we Lwowie w 1938 r. (w zbiorach Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie).

⁸⁸ Komitet i bp Anatol Nowak zabiegali o przekazanie kościoła i klasztoru xx. Salezjanom z Przemyśla, którzy zadbaliby o zabytek jako obiekt użyteczności publicznej (Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 121–122; Rocznik TPN za rok 1924. Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139; Rocznik TPN za 1925. Przemyśl, 1925. T. 6. S. 168).

Cerkwie

Kazimierz Osiński był zaangażowany w ratowanie drewnianej architektury zabytkowych cerkwi. Ze sprawozdania «Konservacji budowli architektonicznych» zawartego w «Roczniku TPN» za lata 1913–1922 wiadomo, że uczestniczył w komisjach konserwatorskich w sprawie unikalnych dla regionu świątyń: św. Bazylego Wielkiego w Lesznie⁸⁹, Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy w Wełykiem⁹⁰, św. Mikołaja w Kwaszeninie⁹¹ i św. Jerzego w Mościskach⁹². Ponadto Towarzystwo w 1913 roku interweniowało w sprawie zachowania drewnianej cerkwi w Tarnawcach, zagrożonej z powodu budowy nowej, murowanej⁹³.

W 1924 Stacja Archeologiczna skierowała do Urzędu Konserwatorskiego pismo w sprawie planów pokrycia blachą dachu nowo wybudowanej cerkwi pw. św. Michała Archanioła w Olszanach⁹⁴ – w tych działaniach – choćby z głosem doradczym i jako reprezentant Towarzystwa Przyjaciół Nauk Osiński miał niewątpliwie ważny udział.

⁸⁹ Leszno (dawniej Poździacz), gm. Medyka. Drewniana cerkiew greckokatolicka, obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Niepokalanego Poczęcia NMP. Cerkiew wybudowana w 1737 roku (inne źródła podają rok 1777) na miejscu starszej świątyni, remontowana w 1939 roku. Kolejne remonty w latach 1967, 1971 i 1989. Cerkiew mimo poważnych przekształceń spowodowanych podczas ostatnich dwóch remontów należy do najcenniejszych zabytków drewnianej architektury cerkiewnej w Polsce, ma archaiczny układ przestrzenny (m.in. występowanie kryłósów). We wsi znajduje się cerkiew greckokatolicka Świętej Trójcy wybudowana w 1858 (Leksykon drewnianej architektury... S. 152–153; Cerkwie w Polsce południowo-wschodniej. Rzeszów, 2021. S. 306–309 (fot.kol); Cerkwie drewniane dawnej Galicji Wschodniej / red. W. Walanus. Kraków, 2012. T. 1. S. 58 (fot. czb arch.)).

⁹⁰ Wełyke (obecnie w Ukrainie, ukr. Велике), drewniana cerkiew greckokatolicka pw. Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy, wzniesiona w 1620 roku (zob.: Драган М.Українські деревляні церкви. Генеза і розвій форм: у 2-х ч. Харків, 2016. Ч. 1. С. 84).

⁹¹ Kwaszenina, gm. Ustrzyki Dolne, drewniana cerkiew greckokatolicka pw. św. Mikołaja Cudotwórcy. Zbudowana w 1777 lub 1797 roku, rozebrana w 1954 roku (Leksykon drewnianej architektury... S. 365).

⁹² Mościska (obecnie w Ukrainie, ukr. Мостиська), drewniana cerkiew greckokatolicka pw. św. Jerzego (Jura). Fundowana przez starostę Jana Szczęsnego Herburta z Felsztyna w 1604 roku, wzniesiona w 1611 roku. Od położenia na granicach miasta nazwana «cerkwią na wale», najstarsza cerkiew w Mościskach, zniszczona w latach 1939–1944 (zob.: Dziedzicki L. Mościska. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1885 T. VI. S. 694; Драган М.Українські деревляні церкви... С. 84). Cerkwie drewniane... S. 62 (fot. czb. arch.).

⁹³ Tarnawce, gm. Krasiczyn, drewniana cerkiew greckokatolicka pw. Proroka Eliasza. Fundacja prawosławnego biskupstwa przemyskiego. Przetrwiała do I wojny światowej. Zastąpiona drewnianą kaplicą i dzwonnica, po 1946 roku opuszczona. Zespół rozebrany w 1964 roku (Dziedzicki L. Tarnawka. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1892. T. XII. S. 179–180; Leksykon drewnianej architektury... S. 392 (tam reprodukowany zespół z 1916); CPAHU. F. 616. Spr. 98. Ark. 29; Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 39).

⁹⁴ Olszany, gm. Krasiczyn., murowana cerkiew greckokatolicka pw. św. Michała Archanioła. Pierwsza świątynia drewniana, została zastąpiona w 1838 roku murowaną, spalona w 1914 roku. Obecnie użytkowana jako kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia Najświętszej Maryji Panny

Istotnym rozdziałem w działalności Osińskiego w zakresie ratownictwa architektury cerkiewnej (który zasługuje na osobne omówienie), jest świątynia Wniebowzięcia NMP w Torkach⁹⁵. Prace nad jej uratowaniem podejmowano m.in. w latach 1912 i 1923–24⁹⁶. Stan techniczny budowli w roku 1923 był już bardzo zły. «Rocznik TPN» informował wówczas, że Osiński wraz z Józefem Piotrowskim na miejscu ustalali program prac i kierunek robót konserwatorskich⁹⁷. Mimo podjętych przez Osińskiego prób ratowania zabytku, ostatecznie ogłoszono trudną decyzję o konieczności rozebrania cerkwi. Jak argumentowano – z powodu degradacji budulca – zniszczenia w wyniku zagrzybienia i działalności drewnojadów. Konserwator Piotrowski polecił urzędowi parafialnemu, aby ten zwrócił się do architektów z prośbą o wykonanie zdjęć architektonicznych przed rozebraniem świątyni. Wówczas z polecenia dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Nauk przemyski fotograf Oskar Morawetz wykonał fotografię⁹⁸.

W sprawozdaniu opublikowanym na łamach «Rocznika TPN» opisano wyjątkowość zabytku podkreślając, że cerkiew jest jednym z najwspanialszych przykładów budownictwa drewnianego we Wschodniej Małopolsce; unikalna w zakresie budownictwa starocerkiewnego, o podwójnych ołtarzach: jednym głównym – wewnątrz do rytuału młodszego (unickiego – przyp. B. S.), i drugim – na zewnątrz na wysokości chóru, na froncie (do rytu łańciskiego – przyp. B.S.). Wewnątrz znajdowały się obrazy na podłożu drewnianym; przykładem jest *veraikon* o większej wartości artystycznej i muzealnej. Zwracano uwagę na żelazne okucia na drzwiach wejściowych i krzyż żelazny na dachu w stylu ludowym⁹⁹.

Synagoga w Przemyślu

W orbicie zainteresowań K. Osińskiego i jego praktyki w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami znalazło się wielokulturowe dziedzictwo regionu – również żydowska spuścizna architektoniczna i artystyczna.

(zob.: Błażejowskyj D. Istorycznyj szematyzm Peremyskoj Eparchiji z wkluczenjam Apostołskoj Administratory Łemkiwszczyny (1828–1939). Lwów, 1995; Rocznik TPN za rok 1924. Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139).

⁹⁵ Torki, gm. Medyka, drewniana cerkiew greckokatolicka pw. Wniebowzięcia NMP i dzwonnica. Wybudowana w 1661 roku, zastąpiona budowlą murowaną w 1926 roku (Leksykon drewnianej architektury... S. 392–393 (tam reprodukcja). Sulikowska A. Siedemnastowieczna ikona Trójcy Świętej z cerkwi w Torkach z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie (Kilka uwag na temat ikonografii Starotestamentowej Trójcy Świętej w malarstwie cerkiewnym dawnej Rzeczpospolitej. Do piękna nadprzyrodzonego. Chełm, 2003. T. 2, katalog. S. 184–194).

⁹⁶ Rocznik TPN za rok 1924. Przemyśl, 1924. T. 5. S. 139.

⁹⁷ Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4. S. 122–123.

⁹⁸ Fotografie zachowane w zbiorach Działu Sztuki, Rzemiosła i Etnografii w Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej w Przemyślu: MPF-1253 (repr. w: Rocznik TPN za rok 1923. Przemyśl, 1924. T. 4, il. po s. 122), MPF-1254, 1255.

⁹⁹ Zidentyfikowany przez etnografkę Katarzynę Trojanowską. W zbiorach etnograficznych Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemyślu, nr inw. MPE-198. Włączony do zbiorów muzeum podczas ratunkowych eksploracji terenowych 14.06.1956. Wyrób ręcznie kuty w metalu, wymiary 107 x 49 cm.

W tym zakresie obecnie najlepiej rozpoznany jest udział Osińskiego w konserwacji XVI-wiecznej renesansowej synagogi w Przemyślu. Prace przeprowadzono w latach 1910–1914¹⁰⁰. Kazimierz Osiński nadzorował konserwację budowli z ramienia Towarzystwa Przyjaciół Nauk¹⁰¹, zaś architekt Tadeusz Mokłowski ze strony Urzędu Konserwatorskiego we Lwowie¹⁰². Świątynia ceniona ze względu na architektoniczne walory wnętrza w stylu polskiego renesansu¹⁰³, współcześnie nie istnieje¹⁰⁴.

O pracach w synagodze i udziale Osińskiego donosiły «Nowości Ilustrowane» w 1912 roku:

«Obecnie, gdy gmina izraelicka przystąpiła do konserwacji, staraniem sekcji archeologicznej Tow. Przyj. Nauk w Przemyślu zajęło się synagogą i grono konserwatorów Galicji Wschodniej. Niedawno odbyła się w synagodze komisja budowlana, na której oprócz delegatów gminy izraelickiej, wiceburmistrza dra Smolnego, asesora Scheinbacha, dra Smolarskiego [sic], inżyniera Baranieckiego z Biura Technicznego, inżyniera Schaffera, przedsiębiorcy i Kazimierza M. Osińskiego, architekta ze sekcji archeol. Tow. Przyj.

¹⁰⁰ Tzw. stara synagoga. Murowana budowla wzniesiona ok. 1592–1594 na miejscu wcześniejszej drewnianej synagogi z ok. 1559 roku. W latach 1910–1914 przeprowadzono konserwację świątyni. W 1922 zdecydowano dobudować nische między skarpami od strony północnej. W 1924 przeprowadzono remont dachu (wskutek interwencji TPN-u krycie dachu wykonano na dawnych liniach krokwiowych, zachowując oryginalną, charakterystyczną formę). Ponownie restaurowana w 1937 roku (zob.: Schorr M. Żydzi w Przemyślu do końca XVIII w. Monografie z historii Żydów w Polsce. Lwów, 1903. S. 13–14; Krochmal J. Krzyż i menora. Żydzi i Chrześcijaństwo w Przemyślu, w latach 1559–1779. Przemyśl, 1996. S. 71–74; por. Schneid N. The Ancient Synagogue of Przemyśl and its Place in Architectural History. Przemyśl Memorial Book. Tel Aviv, 1964. S. 45–51; Nitzani D. Synagogues. Beis Midrashes, Kloizes, and Minyanim, in Przemyśl. Przemyśl Memorial... S. 433–435; Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241; Rocznik TPN za rok 1912. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 217–218 (o rozpoczęciu prac i postanowieniach komisji); Rocznik TPN za rok 1913–1922. Przemyśl, 1923. T. 3. S. 38).

¹⁰¹ Bialic D. I. Kazimierz Marian Osiński... S. 339; Kostek J. Czas przeszły dokonany. Przemyśl, 2012. S. 24; Nowości Ilustrowane. 1913. Nr 28. S. 8–9 w artykule pt. «Starożytna Synagoga w Przemyślu» informowały o powołaniu komitetu dla odnowienia synagogi (tam błędne datowanie powstania synagogi na rok 1579).

¹⁰² Tadeusz Mokłowski, architekt, konserwator, przedstawiciel Grona Konserwatorów Galicji Wschodniej we Lwowie.

¹⁰³ Wnętrze synagogi opisano w 1913 r. w artykule pt. «Starożytna Synagoga w Przemyślu»: «[...] Rzut świątyni jest prostokątny, zaś w środku cztery słupy dźwigają dziewięć sklepień krzyżowych. Ołtarz główny ma rozwiązanie architektoniczne toskańskie, ołtarz zaś środkowy znajduje się między trzema słupami korynckimi na podwyższeniu. Wokoło świątyni wewnątrz ściany rozwiązane są architektonicznie. Cała świątynia jest polichromowaną malowidłami o motywach wschodnich z roku 1869. Do świątyni głównej przytykają sale modlitwowe w dwu piętrach przeznaczone dla kobiet. Sale te, mające okna półpełne, o większym łuku od głównej świątyni, posiadają bogate, sztukaterie na suficie, zwłaszcza w liniach żebrowych sklepień. Bogate sztukaterie znajdują się także na liniach żebrowych sklepień w głównej sali świątyni» (patrz: Nowości Ilustrowane... S. 8).

¹⁰⁴ Zniszczona w czasie II wojny światowej. Ruiny rozebrane w 1956 roku (zob.: Kamińska-Kwak J. Powojenny Przemyśl i jego mieszkańcy (1944–1956). Rzeszów; Przemyśl, 2014. S. 43; Schneid N. The Ancient Synagogue of Przemyśl... S. 50–51).

Nauk., był obecnym także architekt Tad. Mokłowski, jako delegat grona konserwatorów. [...] Konserwację gmina Izrael. Oddała w przedsiębiorstwo inż. Sal. Schaferowi, zaś grono konserwatorów Galicji wschodniej poleciło Kaz. M. Osińskiemu., architekcie zająć się dopilnowaniem umiejętnie mającej przeprowadzić się konserwacji ze strony sekcji archeol. Tow. Przyj. Nauk w Przemysłu Osiński»¹⁰⁵.

Biuro techniczne magistratu zaprosiło Osińskiego – jako kierownika Stacji Archeologicznej TPN-u na obrady komisji, na drugim jej posiedzeniu – wraz z delegatem Grona Konserwatorów Galicji Wschodniej – wspomnianym wyżej Tadeuszem Mokłowskim ustalono zakres prac¹⁰⁶: wymianę drewnianych okien na żelazne ramy, odbicie tynku z malowidłami z roku 1869¹⁰⁷ wewnątrz synagogi, nowe otynkowanie i pomalowanie ścian – przy zachowaniu tych samych profili gzymsów i kształtu sztukaterii w żebrach sklepień, ponadto odbicie tynku na zewnątrz synagogi. Elewację zdecydowano rozwiązać architektonicznie na tle istniejących pilastrów w górnej części fasad synagogi¹⁰⁸.

Tadeusz Mokłowski w sprawozdaniu dla Grona Konserwatorów informował o zbadaniu synagogi i naradzie z Kazimierzem Osińskim przeprowadzonej 20 kwietnia 1913 roku. Zdecydowano wówczas dokonać korekty dotychczasowego programu prac – zachować malowidła z 1869 roku pomimo ich charakteru prowincjonalnego – poddać konserwacji lub zamalować. Wprowadzono również modyfikacje do projektu nowej fasady synagogi, o których pisał:

«... porobiłem cały szereg zastrzeżeń, ponieważ projekt ów nie uwzględniał okoliczności, że wykonana przed kilku dziesięciu laty restauracja, dawne ukryła za murami czołowymi dachy zniosła, a nowy dach przeprowadziła nad mury czołowe, ... równocześnie atykę charakteryzującą renesansowe bożnice w Polsce.

Stwierdziwszy, że tak, a nie inaczej wyglądała bożnica, uznając jednak powrót do dawnych dachów, ze względów na kosztą i inne okoliczności za niewskazany, uważałem za właściwe żądać, aby projekt, oparty nie na podziale płaszczyzny ściany czołowej trzema pilastrami w miejscu obecnego muru kolankowego zaznaczył atykę opartą na motywach z tej samej epoki z okolic Przemysła. Pozatem z projektu poleciłem pousuwać zbyteczne ozdoby okien, linii gzymsów czołowych i dziwaczne formy, nadane szkarpie środkowej, co razem wzięwszy nadawały budowli charakter nowoczesnego prowincjonalizmu»¹⁰⁹.

Osiński, zwolennik zmiany projektu fasady, w liście do Grona Konserwatorów, 8.04.1913 uznał za stosowne rozpisanie konkursu w ramach Koła Architektów Towarzystwa Politechnicznego¹¹⁰, jednak po wspomnianej komisji z Tadeuszem Mokłowskim zaproponował, że pokieruje realizacją zmienionego projektu¹¹¹. Do wglądu Grona Konserwatorów w

¹⁰⁵ Nowości Ilustrowane. 1913. Nr 28. S. 8–9.

¹⁰⁶ Rocznik TPN za 1912. Przemysł, 1913. T. 2. S. 217–218.

¹⁰⁷ M. Orłowicz za datę powstania malowideł przyjmuje rok 1840 (zob.: Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicji... S. 82). D. Nitzani mylnie podtrzymuje to datowanie (zob.: Nitzani D. Synagogues... S. 433).

¹⁰⁸ Nadbudowano atykę w stylu tzw. polskiego renesansu. Rysunek z 1913 r. ilustrujący projekt konserwacji synagogi – widok fasady bocznej od strony wschodniej (oznaczony pieczęcią T. Mokłowskiego) znajduje się w zbiorach Działu Sztuki, Rzemiosła i Etnografii, Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemysłu sygn. MP-PA-114.

¹⁰⁹ CPAHU. F. 616. Spr. 86. Ark. 47.

¹¹⁰ Ibid. Ark. 19 recto, verso.

¹¹¹ Ibid. Ark. 45, 47.

kontekście konserwacji synagogi przesłał osiem zdjęć wnętrza i pięć planów (przedłożonych biuro technicznemu przez gminę izraelską)¹¹².

Zaangażowanie w ratowanie zabytków przez popularyzowanie wiedzy o zabytkowej architekturze i sztuce sakralnej

Przykładem podobnych działań Osińskiego były publikacje z 1912 roku zamieszczone w branżowym «Architekcie»¹¹³ i relacja w sprawozdaniu zamieszczona w «Roczniku TPN»¹¹⁴. Przedsięwzięcie dotyczyło temperowych malowideł ściennych w stylu bizantyjsko-ruskim z XV wieku w cerkwi św. Onufrego w Ławrowie¹¹⁵. Dekoracja została odkryta w 1911 roku przez bazylikańskiego architekta Kazimierza Mrozowskiego podczas renowacji cerkwi. Malowidła odsłonięto spod olejnej polichromii z 1872 roku¹¹⁶. Mrozowski wraz z metropolitą Andrzejem Szeptyckim¹¹⁷ zwrócili się do Głównego Konserwatora Galicji Wschodniej z prośbą o wyrażenie opinii na temat tych malowideł. Delegat Główny, jak pisano, dr P. (Józef Piotrowski), datował malowidła na XVII–XVIII w. W 1912 roku Osiński wraz z Kazimierzem Mrozowskim z kolei datowali malowidła na koniec XV – pocz. XVI w.¹¹⁸, a w wyniku działań Stacji Archeologicznej TPN wystąpiono do Sejmu Krajowego o subwencję na konserwację malowideł, gdyż po odnowieniu miały «przedstawiać wielką wartość historyczną i artystyczną dla całego zaboru austriackiego»¹¹⁹.

¹¹² CPAHU. F. 616. Spr. 84. Ark. 66; Spr. 86. Ark. 19 recto, verso.

¹¹³ Architekt. 1912. Z. 11–12. S. 127–130. Wykopaliska pod Przemyślem i malowidła w Ławrowie.

¹¹⁴ Rocznik TPN za rok 1912. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 216.

¹¹⁵ Ławrów (obecnie na terenie Ukrainy, ukr. Лаврів), cerkiew murowana klasztorna pw. św. Onufrego, w stylu bizantyjskim, wybudowana przed 1675 r. Ozdobiona 7 kopułami i podzielona sklepieniami. W «Słowniku Geograficznym» notowano występowanie polichromii we wnętrzu kościoła i jej restaurację w 1871 roku. Klasztor Bazylianów wzniesiony w 1776 roku (Dziedzicki L. Ławrów. *Słownik Geograficzny*. Warszawa, 1884. T. V. S. 614). Monaster istniał już na pocz. XV w., na jego miejscu cerkiew św. Onufrego, przebudowywana w latach 80. XVII, 70. XVIII, 1860, 1911 (Quirini-Popławski Ł., Quirini-Popławski R. Główne monasterie Beskidów Wschodnich (Dobromil-Ławrów-Hoszów-Skit Maniawski). Podróżnicy i badacze do 1914 r.; A. Jackowski, I. Hodorowicz, F. Mróz red., *Turystyka religijna w obszarach górskich*. Nowy Targ, 2009. S. 418).

¹¹⁶ Architekt. S. 129.

¹¹⁷ Jan Kanty Remigian Szeptycki (1836–1912) – szambelan austriacki, poseł do Rady Państwa III i IV kadencji oraz do Sejmu Krajowego, cesarsko-królewski konserwator Galicji.

¹¹⁸ K. Osiński obejrzał malowidła, ponadto polecił konsultację w ich sprawie z Jerzym Mycielskim (1856–1928), prof. UJ, historykiem, historykiem sztuki, kolekcjonerem dzieł sztuki i mecenasem sztuki.

¹¹⁹ Quirini-Popławski Ł., Quirini-Popławski R. Główne monasterie Beskidów Wschodnich... S. 426.

Upamiętnianie miejsc historycznych

Interesującą i nie mniej ważną formą aktywności Osińskiego było angażowanie się w działania ku ochronie zabytkowych miejsc pamięci. Przykładem jest podjęcie starań o konserwację kapliczki św. Leonarda na kopcu Tatarskim, pochodzącej z XVIII/XIX w.¹²⁰

Innym przykładem aktywności Osińskiego w tym zakresie była konserwacja XVIII-wiecznej przydrożnej kapliczki-obelisku w Ostrowie pod Przemysłem¹²¹. W 1909 roku Stacja Archeologiczna przygotowała pismo do Krajowej Rady Zabytków i Koła Architektów Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie w sprawie odnowienia tej kapliczki, wzniesionej dla upamiętnienia powstrzymania zarazy¹²².

Katedra i wieżyczka «zamkowa»

«Rocznik TPN» informuje w sprawozdaniu za 1912 rok, że Osiński zwrócił się do przemyskiego Magistratu z prośbą o przyspieszenie uchwalenia wniosku w sprawie wmurowania pamiątkowych tablic (z podaniem nazwisk fundatorów i dziejów zabytków) na katedrze przemyskiej¹²³ i wieżyczce przy ulicy Ptasiej¹²⁴; wieżyczkę wybudowano dla upamiętnienia zburzonej w XV wieku prawosławnej katedry usytuowanej na niedalekim wzgórzu zamkowym¹²⁵.

***

Analizując dokonania Kazimierza Osińskiego w zakresie ochrony budowli sakralnych Galicji Wschodniej nie można nie wspomnieć, choćby na marginesie, o jego działalności ukierunkowanej na zabezpieczanie i ratowanie wyposażenia zabytkowych świątyń¹²⁶. Ta sfera jest blisko powiązana z muzealniczą aktywnością Osińskiego – dobrym przykładem zaangażowania w te kwestie jest pozyskanie w 1912 roku do zbiorów przemyskiego muzeum TPN-u z cerkwi w Leninie Małej (Linince) cennej ikony *Wjazd do Jerozolimy*¹²⁷. Innymi

¹²⁰ Kapliczka św. Leonarda, murowana budowla, zniszczona w czasie II wojny światowej. *Rocznik TPN za 1925*. Przemysł, 1925. T. 6. S. 168.

¹²¹ W zbiorach Działu Sztuki, Rzemiosła i Etnografii zachowała się fotografia MPF-916 przedstawiająca wiernych zgromadzonych przy poświęceniu obelisku po konserwacji pomnika. Adnotacja na odwrociu fotografii informuje, że uroczystość to: poświęcenie figury 25.X.31, a konserwację przeprowadził z ramienia województwa inż. Kazimierz Osiński.

¹²² Murowana kapliczka słupowa w stylu barokowym z XVIII w. (Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241). M. Orłowicz, pisze o «starej figurze barokowej, którą ustawiono na pamiątkę stłumienia zarazy z początku XVIII w.» (Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicji... S. 103; por.: Gilewicz A., Rożański J. Przemysł i okolice. Warszawa, 1968. S. 94).

¹²³ Działania ostatecznie nie zostały realizowane.

¹²⁴ Obecnie ulica Królowej Jadwigi i Jana Matejki.

¹²⁵ *Rocznik TPN za rok 1912*. Przemysł, 1913. T. 2. S. 214; Kunysz A. Przemysł w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Przemysł, 1981. S. 91.

¹²⁶ Wolski K. Inż. Kazimierz M. Osiński... S. 241.

¹²⁷ Ikonę ofiarowała właścicielka Leniny Małej, Flora z Blaimów Nowosielska (członkini TPN) w odpowiedzi na apel Kazimierza Osińskiego. Ikona jest publikowana w «Roczniku TPN za rok 1912» (Przemysł, 1913. T. 2. il. cz.-b. po S. 216, fot. M. Todt, Chrystus, wjeżdżający na

przykładami godnymi odnotowania są: XVIII-wieczna, pokaźnych rozmiarów ikona *Męka Pańska* na płótnie z warsztatu rybotyckiego¹²⁸, dwie dwustronne chorągwie cerkiewne z wizerunkami świętych: XVII-wieczna (*Święty Jan Złotousty* i *Święty Mikołaj*)¹²⁹ oraz XVIII-wieczna (*Święta Paraskewa Piatnica* i obecnie *Chrystus w Ogrojcu* – późniejsze prze-malowanie na rewersie¹³⁰) – zabytki przeniesione z cerkwi i ofiarowane do Muzeum TPN-u przez nieznaną dzisiaj darczyńców, opisane przez Mieczysława Orłowicza w 1917 roku jako «obrazy szkoły ruskiej cerkiewnej na drewnie i płótnie»¹³¹ na ekspozycji muzealnej. Ponadto w opisie pierwszego pokoju muzealnego wymieniono: w dwóch szafach «okazy sztuki kościelnej» ornaty, tkaniny z XVII i XVIII w., kadzielnice, srebrne kielichy, barokową

---

osiołku do Jerozolimy, szkoła bizantyńska, XV–XVI w.; Kiwała B., Burzyńska J. Ikony ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Przemyślu. Kraków, 1981. poz. kat. 12 il. cz.-b.; Trojanowska M. nota kat. 28 Ikona *Wjazd Chrystusa do Jerozolimy* (il. kol.) *Dziedzictwo Kunstkamery. Jak Kazimierz Osiński tworzył muzeum*. S. 173; Косів Р. Риботичький осередок церковного мистецтва, 1670–1760-х років. Львів, 2019. С. 278–282).

O okolicznościach włączenia do zbiorów muzeum TPN-u i atrybucji nadanej przez Osińskiego patrz: «Rocznik TPN»: «Malowidła przedstawiają sceny z życia Chrystusa, malowane szkołą bizantyńską manierą dobrą a podobne są do malowideł al. tempera w kaplicy Jagiellońskiej (ruskiej) na Wawelu. A ponieważ malowidła kaplicy ruskiej malowali malarze wileńscy szkołą bizantyńską w r. 1470, jest możliwe, iż malowali tak te później lub przedtem w znanej (na całą Ruś Czerwoną) cerkwi w Ławrowie, pod którą mają spoczywać zwłoki księcia Lwa. Malarze z Ławrowa pozostawiali ślady swej bytności po okolicznych cerkwiach, gdyż jedno malowidło miniaturowe na drzewie, przedstawiające wjazd Chrystusa na osiołku do Jerozolimy, a malowane szkołą i manierą malarzy z Ławrowa, otrzymał K. M. Osiński dla Muzeum przemyskiego od P. Flory Nowosielskiej, b. właścicielki Lininki, parę kilometrów od Ławrowa odległej. Paroch z Lininki posiada jeszcze drugi obraz miniaturowy, przedstawiający Michała Archanioła, a malowany na drzewie techniką konturową...» (Rocznik TPN za rok 1912. Przemyśl, 1913. T. 2. S. 217).

¹²⁸ Warsztat rybotycki, okolice Przemyśla, *Ikona Męki Pańskiej*; ok. 1710–1740. Zbiory MNZP. Sygn. MPS-4808 (zob.: Burzyńska J., Kiwała B. Ikony ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Przemyślu. Kraków, 1981. Kat. 189; Gronek A. Ikony Męki Pańskiej. O przemianach w malarstwie cerkiewnym ukraińsko-polskiego pogranicza. Kraków, 2007. S. 237–238; Trojanowska M. nota kat. 31 Ikona *Męki Pańskiej* (il. kol.) *Dziedzictwo Kunstkamery. Jak Kazimierz Osiński tworzył muzeum*. S. 176).

¹²⁹ Artysta nieznaną, dwustronna ikona z chorągwi cerkiewnej, święty Jan Złotousty / święty Mikołaj; ok. 1640–1650(?) zbiory MNZP, nr inw. MPH-1679, (zob.: Burzyńska J., Kiwała B. Ikony ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Przemyślu. Kraków, 1981. Kat. 377; tu datowana na XIX w.; Trojanowska M. nota kat. 29 Dwustronna ikona z chorągwi cerkiewnej św. Jan Złotousty/ św. Mikołaj (il. kol.) *Dziedzictwo Kunstkamery. Jak Kazimierz Osiński tworzył muzeum*. S. 174).

¹³⁰ Fragment dwustronnej chorągwi cerkiewnej, warsztat rybotycki, okolice Przemyśla, *Święta Paraskewa Piatnica*; ok. 1710–1730, malarz nieprofesjonalny, okolice Przemyśla, *Chrystus w Ogrojcu* (przemalowanie) – (datowanie: M. Trojanowska). Zbiory MNZP. Sygn. MPH-1723 (zob.: Burzyńska J., Kiwała B. Ikony ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Przemyślu. Kraków, 1981. Kat. 366, il. 138; Trojanowska M. nota kat. 31 Fragment chorągwi cerkiewnej św. Paraskewa Piatnica/Chrystus w Ogrojcu (il. kol.) *Dziedzictwo Kunstkamery. Jak Kazimierz Osiński tworzył muzeum*. S. 175).

¹³¹ Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicji... S. 60.

lampę, osiemnastowieczny ewangeliarz, «obrazy kościelne i rzeźby» m.in. św. Franciszek¹³² z około 1750 roku, przypisywany wówczas Franciszkowi Duńczewskiemu¹³³.

Temat wkładu Kazimierza Osińskiego w ochronę dziedzictwa architektury sakralnej Galicji Wschodniej pozostaje wciąż otwarty dla badaczy. Wobec znacznej ilości materiału archiwalnego, nieprzebadanego i nie wprowadzonego w obieg naukowy, zasadne jest postulowanie kompleksowych kwerend. Z uwagi na wielowymiarowy i wielowątkowy charakter problematyki ważne jest prowadzenie interdyscyplinarnych badań, w tym w niezbędnym ujęciu komparatystycznym, dla osiągnięcia właściwego i przejrzystego obrazu rzeczoności problemu badawczego.

REFERENSES

- Arsenicz, M. (2015). Kreacja Przemysła jako miejsca o znaczeniu historycznym w działalności inteligencji galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku. *Rocznik Przemyski*, 51, 3 (18), 49–60 [in Polish].
- Badecki, K. (1926). *Biblioteki miasta Lwowa z 3 rycinami w tekście*. Lviv [in Polish].
- Badecki, K. (1927). *Zabytki i instytucje kulturalne Lwowa*. Lviv [in Polish].
- Bialic, D. I. (1979). Kazimierz Marian Osiński. In *Polski Słownik Biograficzny* (Vol. 24, pp. 338–339). Wrocław [in Polish].
- Bienkovski, V. (1979). *Polski Słownik Biograficzny* (Vol. XXIV). Warsaw [in Polish].
- Blazheiovskiy, D. (1995). *Istorychnyi shematyizm Peremyskoï Yeparkhii z vklucheniam Apostolskoï Administratury Lemkivshchyny (1828–1939)*. Lviv [in Ukrainian].
- Budzyński, Z., & Kamińska-Kwak, J. (Eds.). (2009). *Ponad podziałami: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu w latach 1909–2009* [in Polish].
- Burzyńska, J., Kiwała, B. (1981). *Ikony ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Przemysłu*. Kraków [in Polish].
- Dragan, M. (2016). *Ukrainski derevliani tserkvy. Heneza i rozvii form*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Filarecka, B. (1997). *Życie kulturalne Przemysła w okresie II Rzeczypospolitej*. Przemysł [in Polish].
- Frazik, J., & Malanek, M. (1959). *Katalog Zabytków Sztuki. Województwo Rzeszowskie (powiat jarosławski)*. Kraków [in Polish].
- Frazik, J. T. (2004). *Sztuka Przemysła i ziemi przemyskiej: zbiór studiów*. Przemysł [in Polish].
- Frycz, J. (1975). *Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795–1918*. Warsaw [in Polish].

¹³² Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicji... S. 59.

¹³³ Ibid. S. 60. Obecnie rzeźba jest atrybuowana jako warsztat szkoły lwowskiej z. XVIII w. (ustalenia badań i prac konserwatorskich przeprowadzonych w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, zabytek był obiektem pracy dyplomowej w Katedrze Konserwacji-Restauracji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Wydziału Sztuk Pięknych, prace wykonane przez Justynę Lewandowską, pod kierunkiem dr Kingi Szczepińskiej przy współpracy z dr Stanisławem Kościńskim).

- Gaczoł, A. (2014). Szydłowski T. In *Polski Słownik Biograficzny* (Vol. 69/4, z. 203, pp. 616–618). Warsaw; Kraków [in Polish].
- Kamińska-Kwak, J. (2014). *Powojenny Przemysł i jego mieszkańcy (1944–1956)*. Rzeszów; Przemysł [in Polish].
- Piotrowski, J. (1925). *Katedra Ormiańska we Lwowie w świetle restauracji i ostatnich odkryć*. Lwiv [in Polish].
- Kiwała, B., & Burzyńska, J. (1981). *Ikony ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Przemysłu*. Kraków [in Polish].
- Kornacki, K. (Ed.). (2004). *Muzea-rezydencje w Polsce: materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłowce, 14–16 października 2004*. Kozłowka [in Polish].
- Kosiv, R. (2019). *Rybotytskyi oseredok tserkovnoho mystetstva, 1670–1760-kh rokov*. Lwiv [in Ukrainian].
- Kostek, J. (2012). *Czas przeszły dokonany*. Przemysł [in Polish].
- Kostek, J. (2011). Osiński Kazimierz Marian (1886–1956). In A. Meissner, K. Szmyd (Eds.), *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo wschodniej* (p. 301). Rzeszów [in Polish].
- Kostek, J. (2000). *Przeszłość-Przyszłości. Dzieje Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej*. Przemysł [in Polish].
- Krasowski, K. (1996). *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej: Słownik biograficzny*. Poznań [in Polish].
- Krokhmal, J. (1996). *Krzyż i menora. Żydzi i Chryściananie w Przemysłu, w latach 1559–1779*. Przemysł [in Polish].
- Kunkel, P. (2015). Straty polskich dóbr kultury podczas I wojny światowej. *Rocznik Historii Sztuki*, XL, 163–168 [in Polish].
- Kunysz, A. (1984). *Inż. Kazimierz Maria Osiński współtwórca Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemysłu*. Przemysł [in Polish].
- Kunysz, A. (1981). *Przemysł w pradziejach i wczesnym średniowieczu*. Przemysł [in Polish].
- Kunysz, A. (1989). *W służbie kultury i regionu: rzecz o muzeum w Przemysłu*. Przemysł [in Polish].
- Łękowski, T. (1906). *Katedra przemyska wraz z kościołem filialnym Najśw. Serca Pana Jezusa*. Przemysł [in Polish].
- Łopatkiewicz, T. (2004). Dziewiętnastowieczna ikonografia kościoła w Świętej Trójcy w Tarnowie. In F. Leśniak (Ed.), *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu* (Vol. 7, pp. 162–163). Krosno [in Polish].
- Midura, F. (2004). *O społeczną opiekę nad zabytkami na ziemiach polskich do 1918*. Warsaw [in Polish].
- Nitzani, D. (1964). Synagogues, Beis Midraches, Kloizes, and Minyanim, in Przemysł. In *Przemysł Memorial Book* (pp. 433–435). Tel Aviv [in English].
- Piotrowski, J. (1916). *Okhrona zabytkuv i odbudova kraju*. Lwiv [in Polish].
- Osiński, K. (1932). Odkrycia naukowe nad brzegami Sanu pod Przemysłem. *Ziemia*, 8, 240–241 [in Polish].
- Dworski, A., & Osiński, K. (1911). Wykopaliska przedhistoryczne w Przemysłu. *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne*, III, II, 179–180 [in Polish].

- Szydłowski, T. (1928). *Pomniki architektury epoki piastowskiej we województwach krakowskim i kieleckim*. Kraków [in Polish].
- Pruszyński, J. (2001). *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*. Kraków [in Polish].
- Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk za rok 1909–1911. (1912), 1, 62–68 [in Polish].
- Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk za rok 1912. (1913), 2, 214 [in Polish].
- Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk za rok 1913–1922. (1923), 3, 39 [in Polish].
- Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk za rok 1923. (1924), 4, 117 Pshemysl [in Polish].
- Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk za rok 1924. (1924), 5, 139 [in Polish].
- Ruszczyk, G. (2001). *Drewniane kościoły w Polsce 1918–1939. Tradycja i nowoczesność*. Warsaw [in Polish].
- Schneid, N. (1964). The Ancient Synagogue of Przemyśl and its Place in Architectural History. In *Przemyśl Memorial Book* (pp. 45–51). Tel Aviv [in English].
- Schorr, M. (1903). *Żydzi w Przemyślu do końca XVIII w. Monografie z historii Żydów w Polsce*. Lviv [in Polish].
- Schubert, J. (2008). Józef Wilk i inni polscy artyści działający w armii austriackiej przy tworzeniu cmentarzy wojskowych w Przemyślu i Galicji środkowej. *Czasopismo Techniczne*, 7, 141–142 [in Polish].
- Szydłowski, T. (1922). *Dzwony Starodawne: z przed r. 1600 na obszarze b. Galicji*. Kraków [in Polish].
- Szydłowski, T. (1919). *Ruiny Polski. Opis szkód wyrządzonych przez wojnę w dziedzinie zabytków sztuki na ziemiach Małopolski i Rusi Czerwonej. Z 227 rycinami i mapką orjentacyjną*. Warsaw [in Polish].
- Sito, J. (Ed.). (2004). *Katalog Zabytków Sztuki, Miasto Przemyśl* (Pt. 1). Warsaw [in Polish].
- Słownik polskich towarzystw naukowych (Pt. 1). (1978). Wrocław [in Polish].
- Smołka, J. (1921). *Katalog Starożytnego Archiwum Miejskiego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu* (Vol. 1). Przemyśl [in Polish].
- Spiess, T. (1912). *Wykaz drewnianych kościółków i cerkwi w Galicji*. Lviv [in Polish].
- Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury we Lwowie za rok 1916 i 1917* (1918). Lviv [in Polish].
- Stojak, G. (2007). Kazimierz Maria Osieński – architekt z Przemyśla. *Galicyjskie Spotkania*, 171–185 [in Polish].
- Sulikowska, A. (2003). Siedemnastowieczna ikona Trójcy Świętej z cerkwi w Torkach z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie (Kilka uwag na temat ikonografii Starotestamentowej Trójcy Świętej w malarstwie cerkiewnym dawnej Rzeczypospolitej. In *Do piękna nadprzyrodzonego* (Vol. 2, pp. 184–194). Chełm [in Polish].
- Tokarski, J. (2001). *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Ukrainie* (Vol. 2). Warsaw [in Polish].
- Trojanovska, M. (2007). Plakiety gipsowe w zbiorach Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej – ślady po dzwonach zarekwirowanych w czasie I wojny światowej w Przemyślu i okolicach. *Odlewnictwo w Polsce: materiały z VII Sesji Naukowej z cyklu Rzemiosło artystyczne i wzornictwo w Polsce*, 179–189 [in Polish].
- Wielkopolski Słownik Biograficzny. (1981). Warszawa; Poznań [in Polish].

- Wojciechowski, J. (1930–1931). Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce. *Ochrona Zabytków Sztuki*, 1–4, 3–33 [in Polish].
- Wolski, K. (1957). Inż. Kazimierz M. Osiński (14.XII.1883–4.II.1956). *Rocznik Przemyski*, 9, 240–243 [in Polish].
- Piotrowski, J. (1933). *Zamek w Łańcucie. Zwięzły opis dziejów i zbiorów*. Lviv [in Polish].
- Zawałek, E. (2013). Pomoc Archidiecezjalnej Komisji Konserwatorskiej w Przemysłu przy renowacjach i adaptacjach greckokatolickich cerkwi. Opuszczone-ratowane. *Greckokatolickie zespoły cerkiewne południowo-wschodniej Polski: materiały z konferencji naukowej*, 21 [in Polish].
- Zieliński, K. (Ed.). (2015). *Leksykon drewnianej architektury sakralnej województwa podkarpackiego*. Rzeszów [in Polish].
- Zlat, M. (1964). Zamek w Krasiczynie. In M. Walicki (Ed.), *Studia renesansowe* (Vol. 3, pp. 5–149). Wrocław [in Polish].
- Platowska-Sapetowa, I. (2002). *Kaplica w Baszcie Boskiej Zamku w Krasiczynie*. Łańcut [in Polish].
- Polaczek, J. (2020). *Przemysł jego dzieje i sztuka*. Przemysł [in Polish].
- Orłowicz, M. (1919). *Ilustrowany przewodnik po Galicji, Bukowinie, Spiszu, Orawie i Śląsku Cieszyńskim*. Lviv [in Polish].

Блажей ШИШКОВСКИ

ВНЕСОК КАЗИМИРА ОСИНСЬКОГО У ЗБЕРЕЖЕННЯ САКРАЛЬНИХ ПАМ'ЯТОК ЧАСІВ ГАЛИЦЬКОЇ АВТОНОМІЇ ТА МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

Описано діяльність Казимира Осинського (1883–1956) – архітектора, музеєзнавця, громадського діяча, публіциста та письменника. Мешканець м. Перемишль та випускник Львівської політехніки, він був людиною, яку цінували серед консерваторів та музеєзнавців.

Хронологічними межами статті є 1909–1939 рр., період Галицької автономії та міжвоєнної Польщі, а для Осинського – час динамічної участі у збереженні історичних пам'яток у структурі музеєзнавців, консерваторів та наукових організацій. У роки Великої війни він присвятив себе рятуванню та каталогізації пам'яток. Заслуговує на увагу роль Осинського як публіциста, його поширення знань про те, як зберігати та цінувати місцеві об'єкти мистецтва. Збереження та порятунк сакральної архітектури двох обрядів – латинського і східного та релігії юдаїзму – мали вираження в його широкій суспільній діяльності: спочатку він був представником Товариства збереження історичних пам'яток від імені Товариства друзів науки у Перемишлі, а під час Великої війни став активістом Товариства збереження пам'яток мистецтва та культури у Львові, далі – архітектором для відбудови сакральних споруд, членом Консерваційного комітету Львівського округу та заступником генерального консерватора Львівського округу Перемишльського повіту.

Осинський також брав участь у пам'ятних заходах щодо історичних місць. Описано його досягнення у сфері збереження та порятунку інвентаря старих церков.

Ключові слова: турбота про спадщину, збереження пам'яток, Казимир Осинський, сакральна архітектура, сакральні пам'ятки.

Błażej SZYSZKOWSKI

Mgr, Conservator-restorer

Kierownik Działu Konserwacji

Head of the Conservation Department

The National Museum of the Przemysł Land in Przemysł

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1389-1565>

e-mail: bszyszkowski@onet.pl

KAZIMIERZ OSIŃSKI'S CONTRIBUTION TO THE PRESERVATION OF SACRAL MONUMENTS IN THE TIME OF HALYCHYNA AUTONOMY AND INTERWAR POLAND

The article deals with the activities of Kazimierz Osiński (1883–1956), an architect, museologist, social activist, publicist, and a man of letters. Being a resident of Przemysł city and a graduate of the Lviv Polytechnic, he was a person valued among conservators and museologists.

The article also renders his achievements in the conservation and design domain of sacral buildings and care and rescuing old churches' architecture and equipment.

The chronological framework of the article is the years 1909–1939, a fragment of the time of Halychyna Autonomy and interwar Poland, for Osiński – the years of the dynamic involvement in the preservation of historical monuments within the structure of museologists and conservators' and scientific organizations. In the years of the Great War, he devoted himself to rescuing and cataloging monuments. Osiński's deep involvement as a publicist i. e. dissemination of how to preserve and appreciate local objects of art and relevant conservation matters also deserves appreciation.

Preservation and rescuing of the sacral architecture of two rites – the Latin and Eastern, and of the Judaism – were expressed in his broad social activity – at first as a representative of Towarzystwo Opieki nad Zabytkami (Society for the Preservation of Historical Monuments) on behalf of Towarzystwo Przyjaciół Nauk (Society of Friends of Learning) in Przemysł, and in the time of the Great War also as an activist of Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury (Society for Preservation of the Monuments of Art and Culture in Lviv, and next – the architect for rebuilding of sacral edifices, and a member of Conservation Committee of the Lviv District and a deputy general conservator of the Lviv District for Przemysł County.

Keywords: care of heritage, conservation of monuments, Kazimierz Osiński, sacral architecture, sacral monuments.